

EXPEDITIE
LERARENAGENDA

Kunst Dialoog Methoden: Anders kijken naar (adaptief vermogen in) leraarschap

Doornroosje

*Bregje de Vries, Leonie Middelbeek, Wouter Schenke,
Amber Walraven, Ebbo Bulder & Ditte Lockhorst*

Colofon:

Kunst Dialoog Methoden: anders kijken naar (adaptief vermogen in) leraarschap: Doornroosje
Utrecht, 2024

Auteurs:

Bregje de Vries (Vrije Universiteit Amsterdam)
Leonie Middelbeek (Oberon)
Wouter Schenke (Penta Nova)
Amber Walraven (Radboud Universiteit Nijmegen)
Ebbo Bulder (Oberon)
Ditte Lockhorst (Oberon)

Dit onderzoek is (mede) gefinancierd door het Nationaal Regieorgaan
Onderwijsonderzoek, dossiernummer 40.5.19810.024.

Citeren als:

De Vries, B., Middelbeek, L., Schenke, W., Walraven, A., Bulder, E. & Lockhorst, D. (2024). Kunst
Dialoog Methoden: anders kijken naar (adaptief vermogen in) leraarschap: Doornroosje.
Utrecht: Oberon

DOORNROOSJE: beelden van de toekomst

In de Expeditie Lerarenagenda is onderzocht hoe adaptief vermogen kan helpen bij het navigeren naar toekomstbestendig onderwijs. Maar waar navigeer je naartoe? Hoe ziet de toekomst er eigenlijk uit?

Doornroosje, deelproject van de bouwsteen Kunst Dialoog Methodes uit het Expeditie onderzoek¹, is een exploratief onderzoek naar onderwijs en leraarschap over 100 jaar. Door het uitvoeren van creatieve oefeningen ondernamen ruim 50 onderwijsprofessionals een tijdreis naar de verre toekomst en ontwaarden zowel verkiesbare als gevreesde ontwikkelingen rond acht thema's:

- 1 leerklimaat
- 2 leraar-leerling
- 3 technologie
- 4 leiderschap
- 5 curriculum
- 6 onderwijsidealen
- 7 wet- en regelgeving
- 8 belang van toekomst verkennen voor onderwijs

In deze rapportage maak je kennis met de acht toekomst verkennende oefeningen die we deden, met de impressies van de toekomst die we hebben gezien, én met toekomstbeelden van kunstenaars die ieder met eigen werk reageerden op ons onderwijs van de toekomst en op het Expeditie event in dialoog gingen met onderwijsprofessionals over de toekomst van leraarschap. Het begon allemaal met een oproep op LinkedIn:

Doornroosje: Groep toekomstverkenners gezocht!

Wat gaan we doen: Verken met ons de toekomst van onderwijs en leraarschap door na te denken over het leerlandschap in 2123. Hoe? We sturen je in januari/februari wekelijks een "toekomstbril" om door te kijken en vragen je ons te vertellen wat je ziet. Dat deel je met ons via een mail.

Kost het veel tijd? Nee, we denken ongeveer 10 minuten per week en het is vooral (denken wij) erg leuk om te doen! We doen een beroep op je creativiteit en intuïtieve kennis.

Gaan we ver de toekomst in? Jááá! Het project heet Doornroosje en zij sliep wel 100 jaar... We kussen haar wakker in 2123. We gaan dus niet denken over het curriculum van morgen, of leraarschap in 2026, wéér zo'n vierjarenplan waarin van alles moet... We gaan zoeken naar stippen op een verre horizon in de tijd.

¹ In het deelrapport Kunst Dialoog Methodes: Introductie' wordt de methodologie van Kunst Dialoog Methodes en de focus, dataverzameling, data-analyse en de belangrijkste bevindingen van de vier deelprojecten kort toegelicht.

Daarna gingen we gedurende acht weken aan de slag met iedere week een uitdagende oefening. In dit rapport lees je een chronologisch verslag van de tijdreis die we hebben gemaakt.

Hoe lees je dit rapport?

Per week is het rapport als volgt opgebouwd: je ziet eerst de weekopdracht (voel je uitgenodigd die eerst zelf te maken voordat je verder leest en beleef zo de tijdreis met ons mee!). Vervolgens geven we de samenvattende impressie(s) die de Expeditie-onderzoekers maakten van door de deelnemers ingezonden toekomstverkenningen. De eerste impressie die je elke week tegenkomt is gemaakt door de hoofdonderzoeker en eerste auteur van Doornroosje (impressie 1); de tweede impressie is door één van de andere Expeditie-onderzoekers en mede-auteurs van dit rapport gemaakt (impressie 2). We sluiten elke week af met toekomstbeelden van één of enkele kunstenaars (met uitzondering van week 4). In het rapport zijn week 5 en 6 samengenomen. Nadat je alle acht weken hebt meegereisd, eindigt dit rapport met een samenvattende conclusie: wat heeft tijdreizen ons geleerd over navigeren naar de toekomst en adaptief vermogen? Het rapport is een kleurrijk geheel en ademt de creativiteit die aan de basis van de toekomstverkenning lag.

ONDERWIJS IN DE TOEKOMST - *Geuren en Kleuren*

Je hebt – net als Doornroosje – 100 jaar geslapen en wordt wakker in 2123.

Hoe ziet onderwijs en leraarschap er uit? Vertel het ons in geuren en kleuren!

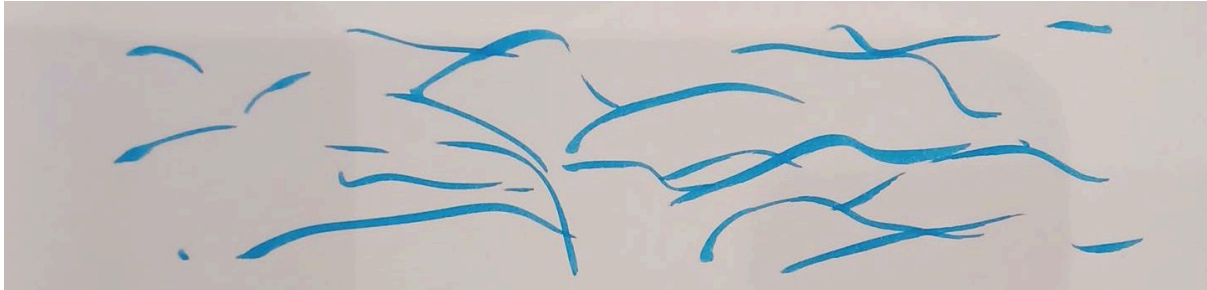
Vraag 1: Waar ruikt onderwijs naar in 2123? Waarom?

Vraag 2: Welke kleur(en) geef jij het onderwijs in 2123? Waarom?

Leerklimaat (impressie 1)

GEUREN

Wat een heerlijke frisse zeewind kwam er binnenwaaien:

Velen van jullie beschreven frisse geuren als associaties op het onderwijs in de verre toekomst. Wat dachten jullie van ochtenddauw en bloemen, opwarmende lentelucht, de geur van lekker naar buiten! Deze frisse geuren staan voor kansen om te spelen en te groeien:

“Het zonnetje schijnt, je ruikt de frisse opwarmende lentelucht en voelt aan alles dat vandaag, deze nieuwe dag, alle kans op alles wat mogelijk is voor je voeten ligt.”

“De lente vraagt om spelen, experimenteren, uitproberen. Het echte werk begint pas daarna (zomer).”

Met de frisse wind laten we de buitenwereld volop het onderwijs binnenkomen. Onderwijs in 2123 ademt de wereld om ons heen, en we gunnen leerlingen de volle beleving daarvan:

“Ze leren Frans onder het genot van de geur van versgebakken baguette, biologie met de geur van versgemalen gras, aardrijkskunde onder de walmen van de stad. Met andere woorden: het onderwijs ruikt naar beleving”

“Er is veel meer openheid met de wereld en natuur om ons heen. Er is meer verbinding met de aarde, en geuren mogen dus weer (net als insecten, we spuiten niet alles meer dood). Leren vanuit die verbinding, en daar horen geuren bij.”

In die rijke binnen-buiten-wereld wordt hard gewerkt, vandaar de onmiskenbare zweetgeuren die jullie noemen, in het slechtste geval gecompenseerd met onevenredig veel (tiener)parfums. Gelukkig is de ventilatie in de toekomst beter op orde: enkelen brengen in dat het onderwijs in de toekomst klinischer zal zijn, gericht op veiligheid, gezondheid en antibacteriële leeromgevingen. Ook van de toegenomen aanwezigheid van technologie die we verwachten gaat volgens ons een meer geurloze werking uit of het brengt artificiële geuren met zich mee.

KLEUREN

	<p>We dichten het onderwijs in de toekomst vooral veelkleurigheid toe en associëren positieve gevoelens bij die veelkleurigheid:</p> <p>“Het onderwijs is afgestemd op de wereld eromheen en neemt subtiel de kleuren aan van de omgeving”</p> <p>“Geel, oranje, bruin; warme tinten. Onderwijsruimte (en leraarschap) moet warmte, vertrouwen uitstralen. Hoe meer de wereld door technologie zal worden beheerst (en dat zie ik voor me) hoe meer behoefte er is aan sociaal, menselijk contact en het gesprek. Ook in het onderwijs.”</p> <p>“Regenboogkleuren die in elkaar overlopen. Tegen die tijd is het patriarchaat definitief ten einde. Categorisering van uit het dominante witte mannelijk perspectief is verdwenen, er is een nieuwe macht-structuur ontstaan die veel meer gebaseerd is op de rol die mensen spelen in duurzaamheid, verbinding met elkaar en met de aarde. Mannelijkheid en vrouwelijkheid zijn door geëvolueerd tot menselijkheid. De wereld ziet er veel vrolijker uit. Meer kleur.”</p> <p>“Ik ben over het algemeen wel optimistisch gestemd over de toekomst, vandaar dat ik ga voor een mooi palet aan kleuren!”</p> <p>“Hoe kunnen we kleur meer inzetten in het onderwijs? Echt letterlijk? Zou super gaaf zijn namelijk. Als we kleuren een betekenis gaan meegeven, kunnen we leren waar onze kracht ligt als lerende jongere en vervolgens van kleur naar kleur trekken om andere vaardigheden of kenmerken/eigenschappen te leren ontwikkelen”.</p>
--	---

Specifieke kleuren die we vaak noemen, zijn groen en geel. Maar ook andere kleuren komen voorbij. Aan de kleuren worden specifieke “krachten” toegekend:

“Letterlijk? Dan zou ik zeggen roze. Omdat ik voor alle kinderen wens dat naar school gaan voelt alsof je door een roze bril kijkt.”

“Ruimte voor overleggen – daarin zou ik een zachte kleur geel en paars terug willen zien. Dit omdat bekend is dat geel en paars de creativiteit stimuleren. In het onderwijs van 2123 is creatief denken een belangrijk uitgangspunt, dit moet gestimuleerd worden”

“Het onderwijs heeft als basis de warme kleur geel. Het geel van het onderwijs staat voor levenslust, het opbouwen van het zelfvertrouwen en het ervaren en herkennen van plezier en geluk.”

“Groen omdat in 2123 groente en fruit zoveel mogelijk lokaal wordt verbouwd en uitgedeeld. Het blijkt een uitdaging om in de dorre grond fruit en groenten te verbouwen, maar ingenieuze irrigatiesystemen zijn aangelegd waaruit water stroomt dat afkomstig is van de, in 2023 nog onontdekte, waterbron van de maan.”

Lichtblauw. Licht, want in de toekomst doet de toekomst hard haar best om hoopgevend te zijn. Licht, want verlicht door oplichtende schermen, camera's, spotlight, zonder privacy. Licht want kunstlicht verbergt de zondebokken van de etalagepolitiek. Lichtblauw want (schone) buitenlucht is een groot goed en water stroomt ons tegemoet. Lichtblauw want kinderen spelen.

Leerklimaat (impressie 2)

De formulieren laten *dichotomieën* zien:

Hoop en Vrees; Hoop en vertrouwen dat het onderwijs een plek zal zijn waar ruimte bestaat voor leerlingen en leraren om zich prettig, veilig te voelen en zich te ontwikkelen en anderen te helpen zich te ontwikkelen. Vrees omdat technologische ontwikkelingen het onderwijs overnemen, koud maken, ver af van natuur.

Rijk en Arm; rijk voor de kinderen met ouders die onderwijs kunnen betalen met mooie gebouwen, goede leraren, en waar de kleuren en geuren gericht zijn op kansen, en arm voor de leerlingen die deze opties niet hebben en voor wie het onderwijs meer lijkt op bruine kleuren die we associëren met modder

Vertragen en Versnellen; Vertragen omdat onderwijs is gericht op dat kinderen zich op eigen tempo ontwikkelen, niet alleen cognitief maar ook op andere vlakken, er is ruimte om te ontdekken wie je bent en wat je kan, en versnellen omdat onderwijs zich richt op maximale kennisontwikkeling, presteren, hoge pisa scores etc.

We zien die dichotomieën ook terug in de keuzes voor geur en kleur (al is het niet altijd even zwart-wit).

	Hoop	Vrees
Natuurkleuren en geuren als groen, aarde, lente, zuurstof	Openheid, ruimte, luchtig en nieuwgierigheid, optimisme, voedingsbodem voor ontwikkeling op eigen tempo en naar eigen talent, leraren omarmen het vak	Als tegenhanger van de droogte buiten, als reactie op mechanische wereld
Frisse geuren en Licht(blauw)	Openheid, beweging, ontwikkeling, ruimte om te ontwikkelen in eigen tempo, een leven lang met uitdagingen maar ook evenwicht en samen Blauw is kleur van robots (maar is niet perse negatief want creëert ruimte voor leraren)	Frisse artificiele geuren, goed luchtcirculatiesysteem nodig om negatieve geuren en ontwikkelingen (zoals COVID) buiten de deur te houden, klinisch gericht op afbakening en veiligheid, rust maar ook meer regels.
Warme geuren als gember, kruiden, honing, kaneel, appeltaart	Voor vertrouwen en veiligheid voor ontwikkeling op eigen tempo, samen zijn, jezelf te zijn en in relatie tot anderen ontwikkelen, menselijk contact	Afwezigheid hiervan door klinische, technologisch onderwijs
Geel	Vrolijkheid, warmte plezier, wijsheid, groei van kennis en creativiteit in mensheid en technologie	Dreiging van de vernietiging van de aarde door zon door wegvallen ozonlaag
Zweet	Door actief leren op allerlei manieren, ruimte voor ontdekken, uitproberen, denken en spelen, geen angstzweet. Waar adolescenten samenkomen is zweet	

Verder laten de formulieren vooral *veelkleurigheid en -geurigheid* zien. Een mengsel van kleuren en geuren staat voor culturele diversiteit die is geaccepteerd en waar met en van elkaar wordt geleerd door leerlingen en leraren samen. Mensen in het onderwijs hebben hun eigen kleuren; het maakt uit of je er bent. De kleuren lopen ook in elkaar over, er zijn verschillen, maar die mogen er zijn, maar er is ook verbinding, versmelting.

Een mengsel van kleuren staat ook voor leren in ontwikkelen dat je samen doet, waardoor kleuren in elkaar gaan overlopen omdat rollen en kennis in elkaar overlopen en het staat voor het persoonlijke traject dat onderwijs voor een ieder is.

De veelkleurigheid en geurigheid staat ook voor locatiediversiteit van het onderwijs. Geuren en kleuren zijn afhankelijk van waar het onderwijs plaatsvindt, wat allang niet meer (alleen) in het schoolgebouw is. Als het onderwijs plaatsvindt in de bakkerij ruik je Franse baquettes.

En tenslotte worden kleur en geur (door heel veel toekomstverkenner) gezien als onderwijsmiddel. Kleuren en geuren passen zich aan op de stemming van de leerling, de leraar, de activiteit. Maar geuren en kleuren worden ook ingezet passend bij de leeractiviteiten, de periode van het jaar en als vakinhoud (leren van geuren en kleuren: waar komen geuren vandaan, waarom ruikt het zo). Het gebruik van geuren als stimulans tot leren. Leraren zetten geuren in afhankelijk van leerdoelen en situatie leerlingen. Wanneer leerlingen en leraren moe zijn aan het einde van het jaar (december) is er pepermunt, wanneer leerlingen presteren zijn er warme geuren die ruimte geven, maar ook veiligheid, vertrouwen, en geuren voor ontspanning zoals lavendel, of buitengeuren voor momenten van vertraging, verstillig en reflectie.

Toekomstbeeld van een kunstenaar (1)

Jorg Hempenius ging voor ons in zijn laboratorium aan de slag en maakten Geuren uit het onderwijs van weleer en Geuren uit het onderwijs van de toekomst.

Op het Expeditie event roken onderwijsprofessionals aan verleden en toekomst en gingen erover in gesprek: Hoe denk jij dat het ruikt in het onderwijs van de toekomst? Waarom denk je dat?

geuren uit het verleden -> binnen-geuren

Potloodslijpsel
Leren schooltas
Boenwas
Schoolboeken

We associëren onderwijs in het verleden met geuren van binnenruimtes en materialen!
Bron: Odeuropa.eu

geuren uit de toekomst -> buiten-geuren

Zeewind
Vergemaaid gras
Bloemen/bloesem
Zweet

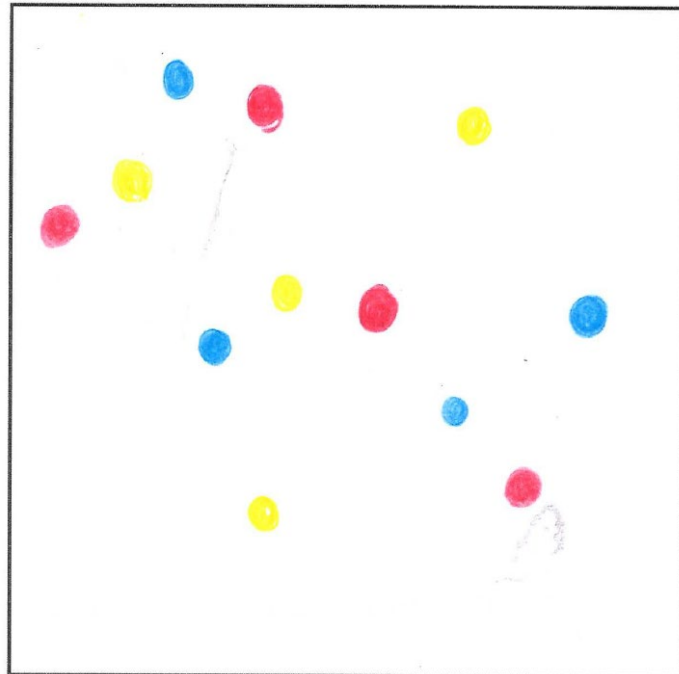
We associëren onderwijs in de toekomst met geuren van buiten, natuur, ademruimte en ambacht/werken!
Bron: expeditielerarenagenda.nl

Iscent Geurmarketing: www.iscent.nl

Toekomstbeeld van een kunstenaar (2)

Ook leerlingen verlangen naar rust, vrijheid, ruimte en veelkleurigheid in het onderwijs van de toekomst. De tekeningen van de leerlingen van kunstenaars/tekendocent [Sonja van 't Land](#) maken met hun eenvoud veel indruk op de bezoekers van het event.

Toekomstbeeld van een kunstenaar (3)

Frits Achten maakt beelden van papiermaché. In resonantie met onze toekomstimpresies brengt hij drie beelden mee naar de event en gaat in gesprek over leeromgeving:

Incubators

Werkwijze: De drie beelden staan naast elkaar. Twee beelden staan op een smalle tafel, het zwarte wespennest staat op de grond zodat je er gemakkelijk op en in kunt kijken. Zo gauw er één bezoeker bij het beeld staat of er een paar bezoekers zijn, begin ik het gesprek. Ik vraag of ze tijd en zin hebben in een associatie oefening. Dat is altijd het geval. Ik vertel dat ze kijken naar drie verschillende nesten. Elk nest is een gebouw of systeem waarin een levend wezen een tijd blijft en in die tijd verandert. Bijvoorbeeld van ei tot larve, van larve tot pop, van pop tot insect. Elk onderwijsinstituut (gebouw of systeem) lijkt op een nest. De leerling of student die binnengaat groeit en verandert.

De beginvraag: stel je moet voor je zoon of dochter een school kiezen. Welke wordt het, en welke absoluut niet? Ik heb voor deze vraag gekozen omdat het de kijker dwingt om uit de rol van de professe te stappen. Het gaat niet over hun eigen ideale werksituatie, niet over de leerlingen, het gaat over iets wat heel nabij is: het eigen kind, de grootste verantwoordelijkheid, je taak als ouder.

De vraag werkt. De deelnemers kiezen snel en emotie speelt mee. Vooral als het gaat om de objecten waar hun kind niet naartoe mag gaan. De vraag blijkt ook duidelijk te zijn. De deelnemers associëren gemakkelijk, extra vragen zijn niet nodig. Als er gekozen is, ontstaat het gesprek. De vragen zijn open, de hoofdvraag is 'waarom'. Regelmatig worden het langere, persoonlijke gesprekken. Vooral als het echt over het eigen kind gaat. In dat geval ben ik geen interviewer meer, maar een luisteraar die aandacht en ruimte geeft.

Het is opvallend dat er geen duidelijke favoriet is. Maar dat de motivaties om voor een bepaald nest te kiezen wel vaak op elkaar lijken. Positieve kwalificaties zijn: open, ontmoeting, je kunt je eigen plek / niche creëren, beschermend, organisch, flexibel, mooi, ruimte voor diversiteit, ruimte voor nieuwsgierigheid en creativiteit, je kunt je eigen gang gaan, exploreren. Ik vraag vaak ook waar het management in het nest huist. 'Boven, ver buiten het gebouw, helemaal beneden in het midden'. Waar het management ook is, het is altijd geïsoleerd van de werkvloer. En iedereen vindt dat een passende plek.

Dit nest wordt het minst vaak gekozen. Voordelen: organisch, speels, gek en creatief, het lijkt te kunnen lopen, de ordnermappen verwijzen naar gestructureerd onderzoek en kennis. Nadelen: veel te gesloten, weinig contact met buiten, je raakt er verdwaald, te grillig en ongestructureerd, geeft geen richting in de groei. Het lijkt op een beest, maar dan een dom beest. Als een hondje dat alleen achter zijn baas kan lopen.

Dit nest wordt omarmd of gehaat.

Voor: je kunt lekker de diepte in gaan, veilig en beschermd, samenhang en toch divers, de deuren aan de bovenkant staan wijd open, makkelijk in- en uitvliegen, wel gestructureerd maar niet bedacht, een structuur die organisch is gegroeid vanuit een kernidee. Je kunt kiezen. Als je in het midden van de organisatie wilt zijn dan is dat midden er. Als je meer in de periferie wilt zitten dan kan dat ook. Tegen: zwart, gevaarlijk, hoekig als een fort, een wespennest, een labyrint, erg individueel, je kiest een gat en daar ga je in, je komt niemand meer tegen. Als de structuur van een gevangenis. Raten zijn cellen. Gesloten, niemand heeft zicht op wat daar beneden gebeurt.

Dit beeld wordt het meest gekozen.

Voordelen: heeft kleur, klein en compact, grote ingang, iedere leerling kan zijn eigen bolletje / cel kiezen en blijft toch contact houden met de grote, gemeenschappelijke ruimte. Veel gelegenheid voor ontmoeting, samen. Heeft de logica van een struikje broccoli: een centrale stengel voedt alle knoppen. Wel aparte cellen maar verder geen gescheiden compartimenten. Geen hiërarchische structuur.

Nadelen: rechthoekige ingang doet een strenge ordening vermoeden, erg grote ingang zorgt voor onrust en minder beslotenheid. Tussen de bolletjes zitten ook gaten. Erg moeilijk om overzicht te houden. Kinderen worden wel erg vrij gelaten.

Een bezoeker vertelt dat hij vader is van drie kinderen. Die zijn verschillend, bij elk kind past een ander nest. Het beste onderwijslandschap heeft dus verschillende systemen, het is goed als er wat te kiezen valt.

Instagram: @fritsachten

ONDERWIJS IN DE TOEKOMST – *Yin en Yang*

Je hebt – net als Doornroosje – 100 jaar geslapen en wordt wakker in 2123. Hoe ziet de relatie tussen leraar en leerling er uit? Vertel het ons in een metafoor!

Opdracht

Welke metafoor kies jij voor het verbeelden van de relatie en samenwerking tussen leraar en leerling in 2123? Je kunt de metafoor beschrijven in woorden, of laten zien in een plaatje of tekening: kies een manier die bij jou past!

Geef bij je metafoor een korte uitleg: (1) waarom kies jij voor deze metafoor en (2) hoe ver zijn we in het nu verwijderd van jouw gekozen metafoor?

Leraar-leerling (impressie 1)

Voor de terugkoppeling van jullie prachtige rijke verrassende metaforen voor de leraar-leerling relatie, zet ik de bril op van dit volgende artikel:

Downes, P. (2013). Developing a framework and agenda for students' voices in the school system across Europa: from diametric to concentric relational spaces for early school leaving prevention. *European Journal of Education*, 48(3), 346-362.

In dit artikel beschrijft Downes op een systemische manier (kijkend naar het geheel) hoe de relatie leraar-leerling (of breder gezien onderwijssysteem-leerling) zich op twee fundamenteel verschillende manieren manifesteert:

- **Diametrisch:** leraar en leerling zijn tegenover elkaar staande groepen of subsystemen; communicatie wordt bepaald door autoriteitsverhoudingen (of het veranderen van die oppositie).
- **Concentrisch:** leraar en leerling zijn ingebedde subsystemen voorgesteld als een cirkel (leerlingen) in een grote cirkel (leraren/onderwijs). De inbedding geeft expressie aan het moeilijk los kunnen zien van elkaar en het delen van eenzelfde kern.

Ten diepste kunnen we onszelf de vraag stellen: hoe zien wij / ervaren wij de relatie tussen leraren en leerlingen (of tussen leerlingen en het onderwijssysteem, of tussen beleidsmakers en leraren of tussen onszelf en collega's)? Hoe geven we ze vorm? Nu en in de toekomst? Wat zeggen jullie metaforen hierover?

Zowel van diametrisch als concentrisch zijn veel voorbeelden en elementen terug te vinden in jullie metaforen voor de toekomst. Maar opvallend veel metaforen leggen de nadruk op het concentrische: het gelijkwaardige, iedereen leert van iedereen, de diversiteit, een gedeelde kern van vertrouwen, nieuwsgierigheid, leren in netwerkrelaties. Deze metaforen kleuren jullie in met voorbeelden van bewegingen in de praktijk die kant op. Hoever zijn we verwijderd van een concentrisch ideaal? Volgens sommigen nog heel ver, anderen benoemen een breed gedeelde wens om ernaartoe te groeien en concrete beweging die kant op. Randvoorwaardelijk moet er in het onderwijssysteem nog wel een en ander aan piketpaaltjes verschoven worden om het echt te kunnen realiseren. Hieronder vinden jullie wat illustraties uit jullie toekomst:

Voorbeelden van diametrische relatie-metaforen

een egel die prikkelt - De leraar is als een egeltje die 'nudges' geeft aan de leerling. Soms prikkelig, onverwacht en op plekken waar de leerling het liever niet wil. Soms liggen de haartjes van de egel omlaag en kan de leerling de egel aaien. De egel strijkt zachtjes tegen de leerling en biedt geruststelling. De samenwerking tussen leerling en leraar roept voor mij dit beeld op vanuit het idee dat de leraar onderwijst en de leerling leert. De leraar probeert een leerproces op gang te brengen bij de leerling maar kan niet anders doen dan nudgen, uitnodigen, prikkelen en hopen dat de leerling wil leren. Ik weet niet goed hoe ver we hiervan af zijn, volgens mij niet zo ver! In het uiterste geval doen scholen waar leraren alleen nog coaches zijn hier geen recht aan. De leraar is er ook om te onderwijzen, heeft inhoudelijke expertise en is er ook om de leerling in te leiden in onderwerpen en praktijken die onbekend (onbemind) zijn bij de leerling.

een boom die voedt - Twee bomen naast elkaar, klein en groot, waarbij de kleine boom (leerling) groeit doordat die water, zon en goede aarde ontvangt en aandacht vanuit de grote boom (leraar). De grote boom (leraar) is voorbeeld voor de kleine boom en de grote boom blijft zich daardoor ontwikkelen. We zijn niet ver verwijderd van deze metafoor, behalve dat het nu niet altijd lukt om aandacht te geven aan de individuele behoeften (van een kleine boom) vanwege de grote klassen.

wind in de zeilen - De relatie en samenwerking tussen leraar en leerling is net als zeilen: de leraar is de kapitein en de leerling bedient de zeilen. In het begin is het even op gang komen en laveren uit de haven. Op open water gaat het soms voor de wind, maar soms valt de wind ook weg. Onderweg komen ze samen zandbanken tegen, haaien of piraten. Af en toe regent het, daarna schijnt de zon weer. En aan de horizon gloort het doel van de reis: de leerling die zich ontwikkelt tot een mooi, goed beleerd mens in de maatschappij. Je kunt er alleen komen door samen te werken.

Voorbeelden van concentrische relatie-metaforen

De lemniscaat - De lemniscaat staat symbool voor beweging, oneindigheid en specifiek voor mij staat het voor contact tussen twee delen, vanuit gelijkwaardigheid elkaar voeden. Waarom: ik denk dat het steeds belangrijker is/wordt dat we leerlingen/studenten waarderen vanuit hun kennis en kunde. Ze weten andere dingen dan hun docenten en van sommige dingen meer dan hun docenten (bv. IT toepassingen, sociale media e.d.). Het gelijkwaardige gesprek is dus m.i. steeds belangrijker zodat de leerling meer begrip krijgt van zowel eigen denkbeelden als nieuwe denkbeelden. Hoeveel zijn we al? dat is m.i. heel wisselend. Sommige docenten gaan de dialoog aan en staan open voor inbreng van leerlingen/studenten. Anderen gaan nog steeds uit van het zenden, kennis overbrengen etc. waarbij leerlingen/studenten genegeerd worden...

Een huis met veel kamers - Als (basisschool)leerkracht ben je de eigenaar van een groot huis en de kinderen zijn een kamer in dat huis. Alle kamers hebben een eigen karakter, zijn op een andere manier ingericht. In sommige kamers missen wat meubels of moeten wat onderdelen opgelapt worden. Andere kamers lijken perfect ingericht te zien, maar als je goed kijkt zijn ook in deze kamers dingen te vinden die nog beter kunnen, zo is in de ene kamer de troep onder het bed weggeschoven en lijkt de andere kamer een beetje donker en zou er wel een lamp opgehangen kunnen worden. Alle kamers hebben een eigen functie en kwaliteiten die nodig zijn om het huis rechtop te laten staan. Zo lopen de snoeren van de elektriciteit, de leidingen voor gas en water door alle kamers heen en zijn alle kamers met elkaar verbonden. [...] Naar mijn idee is de leerkracht de baas. Net als de eigenaar van het huis bepaalt hij wanneer de voordeur openstaat (lokaal open), wanneer er deuren op slot

gaan (corrigeren), op welke manier de leidingen en elektriciteit worden aangelegd (coöperatieve werkvormen) en welke meubels er in de kamers komen te staan (lesaanbod). Toch staat een eigenaar niet boven zijn huis. De kamers kunnen hun deuren openen en sluiten en ook op zichzelf bestaan. De eigenaar en het huis hebben elkaar nodig om het beste uit elkaar te halen. Ik denk dat de meeste leerkrachten (eigenaren) al heel goed op weg zijn. Steeds meer eigenaren proberen te bieden wat kinderen nodig hebben (wat in elke 'kamer' iets anders kan zijn) en te kijken naar de identiteit en talenten van het kind (karakter van de inrichting en de functies van de kamer).

Ikigai - We verliezen ergens het kind in ons, door werk, verplichtingen, verwachtingen van de volwassen wereld. Gevolg kan zijn dat je verder af komt te staan van met wie je moet werken, die je moet coachen, leren, begeleiden: de lerende jongere. Je komt als lesgevende of begeleider ook verder van je zelf af te staan. Ik ben bewust weer begonnen met tekenen en schilderen, met lego spelen, kleien, barbiepoppen met zowel buurmeisjes als buurjongetjes – toelichting: ik woon in een hofje met 12 gezinnen, waarvan 6 met jonge kinderen, variërend in leeftijd van 1 tot en met 8. De reden dat ik dit vertel: bij het leren (van elkaar), maken we nu een indeling op leeftijd – alsof dat zegt waar iemand aan toe is. We werken dus met gemene delers, gemiddelden. Maar jong aan ouder(e) koppelen betekent dat beiden (blijven) leren. Nu lijkt dat ook wel het geval (docenten zijn ouder dan hun leerlingen 😊), maar er is verschil in status. De autoriteit ligt bij de docent, alle kennis ook, de leerling weet niets en kan nog niet veel – wat pertinent niet waar is. Dat van elkaar leren kan en moet gelijkwaardiger en constructiever.

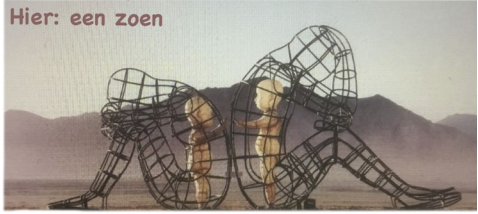
Samenwerking - Samenwerking tussen leraar en leraar; leerling en leerling; leerling en leraar. De leerling en leraar maken deel uit van een groep. Die groep heeft een bepaalde expertise, kwaliteit of bijzonderheid. Soms staat er even iemand buiten (of boven) de groep, om koers te bepalen. Dat zou een leraar kunnen zijn. Maar dat kan net zo goed een leerling zijn. Een vraag stellen is een vorm van koers bepalen. Een antwoord geven of een opvatting hebben ook. Een groep heeft vanuit dit perspectief net zoveel leraren als leerlingen. Ieder lid uit de groep kan de rol van leerling of leraar op zich nemen. Je bent geen leraar. Je bent geen leerling. Je hebt de rol van leraar of leerling. Dat doe je vanuit je expertise, i.e. vanuit je antwoord of je vraag, want voor het stellen van een goede vraag is veel expertise nodig.

Eigenzinnige kat - Katten zijn enerzijds lekker eigenzinnig, maar anderzijds (althans, die Britse korthaar van ons) kan ie niet zonder ons (hoewel ie dat niet altijd zelf wil laten merken/toegeven volgens mij). Hij houdt niet van op schoot zitten, maar heeft zo nu en dan wel degelijk een knuffel nodig. Hij heeft een sterke eigen wil, gaat lekker zijn eigen gang, doet waar ie zin in heeft, maar blijft uiteindelijk toch graag in de nabijheid van ons. Hij luistert en weet volgens mij wat wel en niet toegestaan is in huis, maar tegelijkertijd is ie – gelukkig – niet zo naïef en volgzzaam als een hondje. Tot slot vertoont ie elke dag routineus gedrag (zelfde tijd wakker worden, willen eten, spelen etc.), maar tegelijkertijd zit ie vol met verrassingen: hij komt soms met de gekste sprongen tevoorschijn om de hoek, experimenteert met alles wat ie tegenkomt en staat open voor alles wat nieuw is. Wat ik wil zeggen, is eigenlijk het volgende: ik hoop dat leerlingen in de toekomst nog steeds die relatie met hun docent waarderen en dat ze inzien dat ze hun leraar wel degelijk nodig hebben, maar tegelijkertijd hoop ik dat ze onafhankelijk een kritische geest blijven ontwikkelen en zelfredzaam zijn.

In zijn artikel pleit Downes voor meer concentrisch en stelt:

- Een beweging van autoritair (diametrisch) communiceren af zou conflict en schooluitval kunnen voorkomen; veel leerlingen ervaren terechtwijzing, kleinering, snobberige houding, onterechte beoordelingen, 'goede leerlingen/slechte leerling-denken';
- Zoeken naar alternatieve maatregelen voor straffen als schorsing en verwijdering van school kan veel gevallen van schooluitval voorkomen;
- We kunnen leraren ondersteunen in meer concentrisch werken door bijvoorbeeld scholing in conflicthantering, classroom management, bijdragen aan positief schoolklimaat, en diversity awareness training;
- We kunnen leerlingen ondersteunen door kanalen voor student voices en dialoog te creëren en te faciliteren zodat ze powerful ipv powerless worden, actief ipv passief.

Ik denk dat met óf diametrisch óf concentrisch misschien nog niet alles gezegd is. Eén van jullie metaforen geeft daar wat mij betreft prachtig uitdrukking aan: de metafoor van de buigzame slijtbare tussenruimte die gaat over nabijheid én afstand:

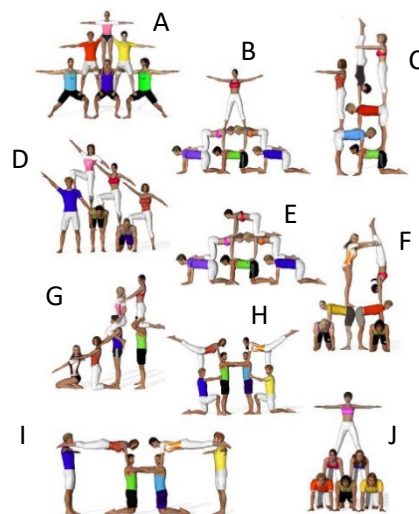
<p><i>Overweging</i></p> <p>De maat van alle dingen – zo die al bestaat – is de juiste nabijheid, inclusief de geboden afstand van wat mét ons en tégen ons is, niet in enige afgebakende ruimte, niet in een vermoede of gevreesde confrontatie, maar in het begrip van de buigzame, weerbare, slijtbare tussenruimte.</p> <p>Albert Bontridder</p>	<p>Als ik jou was was jij mij Hier: een zoen</p>
--	---

Leraar-leerling (impressie 2)

Overkoepelende metafoor: Een bouwwerk van mensen

De 49 metaforen voor de relatie tussen leerling en leraar in 2123 die door de toekomstverkenner zijn aangeleverd zijn verschillend van aard (dieren, natuurobjecten, mensbeelden, plekken, instrumenten, technologie en kunst) maar komen in kenmerken dicht bij elkaar. Het gaat overall om:

- Symbiose
- Warmte
- Liefde
- Vertrouwen
- Van elkaar leren
- Fundament zijn voor de ander
- De mens zien
- Groepen/netwerken: verbinding
- Diversiteit zien en waarderen
- Gaat om persoonlijke ontwikkeling, groei als mens
- Prikkelen, routes aanbieden, laten vallen, maar niet te hard en weer opstaan

Dit alles komt voor mij samen in **bouwwerken van mensen**, gevisualiseerd in gymnasiastes stapelingen en vormen (groepen/netwerken) van een diversiteit aan mensen, waarbij het eigenlijk niet altijd direct zichtbaar is wie de leraar is en wie de leerling. In vorm 'F' is de leraar misschien wel de vrouw links die een leerling een fundament geeft, hulp biedt, door de benen vast te houden, vertrouwen geeft aan de leerling waarop de leraar zelf 'staat'. In de vorm 'H' is onduidelijk wie de leraar is. Het kan een van de onderste mensen zijn, ondersteunend, maar net zo goed een van de bovenste waar de leraar zich laat 'tillen' door zijn of haar leerlingen. Hoe dan ook, ze hebben elkaar nodig (leraar, leerlingen) om 'te staan'. Soms in makkelijke posities, soms in hele moeilijke posities. Er

zijn verschillende routes, verschillende manieren om te ontwikkelen, vallen kan, maar opstaan ook om weer opnieuw te bouwen. Vertrouwen speelt een grote rol in bouwwerken van mensen, het is ook absoluut van belang dat je elkaar ziet en kent (weet waar de grenzen liggen van kunnen, willen, durven) zonder liefde, respect en warmte is er geen vertrouwen en basis genoeg om op elkaar te durven steunen en rekenen en steeds met elkaar een stapje moeilijker te gaan. De diversiteit aan gymnasiasten symboliseren de zo gewenste diversiteit en het respect voor deze diversiteit en de waarde die eraan wordt gehecht. De vormen symboliseren de verschillende manieren van ontwikkeling en groei, die niet voor iedereen gelijk hoeft te zijn. Het gaat daarbij vooral om ontwikkeling als mens in de relatie leraar-leerling, persoonsontwikkeling in plaats van kennisoverdracht. Dat wordt verzorgd door technologie.

Tot slot:

De metafoor die wordt gekozen is ook een afspiegeling van de persoon die deze maakt. Dat geldt ook voor deze overkoepelende metafoor. Ik ben een onderzoeker en hou mij beroepshalve bezig met ordenen (vandaar de verschillende stapelingen van mensen) en bovenal ben ik een sporter wat de aard van deze metafoor verklaard.

Toekomstbeeld van een kunstenaar (1)

De Dansonderneming maakte een choreografie op de impressies van leraar-leerling relaties in heden en toekomst en dansten op het event van de Expeditie van een diametrische strijd tussen leerlingen naar een concentrische gezamenlijke blik vooruit:

www.dansonderneming.com

Toekomstbeeld van een kunstenaar (2)

Dirk Kome koos uit zijn archief vol foto's over het onderwijs een serie van vijf leerlingportretten rond vijf emoties en stelde zichzelf en ons de vraag: zijn deze emoties in het onderwijs van de toekomst nog steeds (hetzelfde) aanwezig in het onderwijs?

v.l.n.r.: je volwassen voelen; verveling; verliefd; oneens; vriendschap

www.dirkkome.nl

ONDERWIJS IN DE TOEKOMST – *Tussen hoop en vrees*

Welke vorm en rol heeft technologie over 100 jaar in het onderwijs aangenomen?

Opdracht – hoe zie jij de mogelijke toepassingen van robots, avatars en hologrammen in het onderwijs van 2123?

Deel concrete ideeën, of juist gevoelens, intuïties, overdrijvingen, fantasieën, schrikbeelden, etc.

In steekwoorden, verhalen, tekeningen, kleuren, geuren: alles mag, alles is goed!! Doe wat bij je past, doe wat je invalt!

	Wat is een....	Jouw associaties erbij
ROBOT	Een robot is een gemechaniseerd en geprogrammeerd wezen dat bepaalde taken kan uitvoeren	
AVATAR	Een avatar is een verpersoonlijking, een gebruikersafbeelding, een digitale identiteit	
HOLOGRAM	Een hologram is een driedimensionale virtuele voorstelling van een persoon, object of situatie	

Technologie (impressie 1)

Velen van jullie - dappere toekomstscouts - hadden het moeilijk vorige week. Hoe zeer technologie ook al in ons leven is en al enigszins vertrouwd voor ons, we vonden het moeilijk om het hier te laten stromen. Interessant gegeven op zichzelf! En prachtig verwoord, inclusief de titel die ik zelf al aan het onderwerp technologie had meegegeven – tussen hoop en vrees – door één van jullie als volgt:

Is 2123 ver weg? De robotica zal in 2123 veel verder ontwikkeld zijn, maar zij is er reeds. Het jaar 2123 is dichterbij dan we denken! We zijn nu al omgeven door technologie, computers, het internet. Wat is robotica anders dan een sprekende of handelende tablet of telefoon? En hoezeer worden we nu al niet voorbij gestreefd door onze tablet of telefoon?

Een computer is op z'n minst een verlengstuk van ons brein, of beter nog een prothese voor ons brein, een drastische uitbreiding ervan. En een uitbreiding van ons (cognitieve) handelen. Van *ons* handelen? Is de computer van ons of zijn wij van de computer? Dat laatste is beangstigend. Wie heeft in 2123 de controle, de mens of de machine? De mens natuurlijk. Het gaat hier om een categorisch of soortelijk onderscheid. In 2123 wat dit betreft niets nieuws onder de zon. Wees niet bang.

De kranten staan er ondertussen vol van, en leerlingen hebben er vooral plezier in:

(volkskrantbericht 28 januari over onderwijsbeurs NOT)

De media staan ook bol van de berichten over chatGPT. Wat heeft deze tekstrobot ons te vertellen over robots, avatars en hologrammen in het onderwijs:

	chatGPT zegt....
ROBOT	<p>👤 waarvoor kunnen we robots inzetten in het onderwijs</p> <p>🗣️ Robots kunnen worden ingezet om leerlingen te helpen bij het leren van nieuwe concepten, het verbeteren van hun vaardigheden en het vergroten van hun motivatie. Ze kunnen ook worden gebruikt om leerlingen te helpen bij het oplossen van problemen, het verwerven van kennis en het verbeteren van hun communicatieve vaardigheden.</p>
AVATAR	<p>👤 hoe kunnen we avatars inzetten in het onderwijs</p> <p>🗣️ Avatars kunnen worden gebruikt om leerlingen te helpen bij het begrijpen van complexe concepten. Ze kunnen worden gebruikt om leerlingen te helpen bij het oefenen van vaardigheden, zoals het oplossen van problemen, het maken van beslissingen en het verwerven van kennis. Avatars kunnen ook worden gebruikt om leerlingen te helpen bij het verbeteren van hun communicatievaardigheden, zoals het leren omgaan met verschillende situaties en het verbeteren van hun sociale vaardigheden.</p>
HOLOGRAM	<p>👤 hoe kunnen we hologrammen gebruiken in het onderwijs</p> <p>🗣️ Hologrammen kunnen worden gebruikt om leerlingen een meer interactieve en visueel aantrekkelijke leerervaring te bieden. Hologrammen kunnen worden gebruikt om leerlingen een meer realistische en levensechte ervaring te bieden, waardoor ze meer betrokken zijn bij de lesstof. Hologrammen kunnen ook worden gebruikt om leerlingen te helpen bij het begrijpen van complexe concepten, door het gebruik van 3D-visualisaties. Bovendien kunnen hologrammen worden gebruikt om leerlingen te helpen bij het ontwikkelen van hun problemenoplossende vaardigheden door het oefenen van interactieve oefeningen.</p>

Mij valt in de antwoorden van chatGPT op dat er redelijk wat overeenkomstige aspecten zijn in hoe de drie toepassingen kunnen helpen in het onderwijs: het doen begrijpen van complexe concepten en het ontwikkelen van vaardigheden. Maar de chatrobot legt ook accenten: een hologram is sterk in visualiseren en het bieden van levensecht ervaringsgericht leren; avatars zouden kunnen worden ingezet voor sociale vaardigheden. Hoe zit dat in onze antwoorden?

Impressies uit onze toekomstformulieren:

Robot	Avatar	Hologram
buddy voor leerling praktische hulp: administratie, klaslokaal poetsen, kopiëren, leerlingenvervoer herhalingsoefeningen begeleiden, bronnen vinden en verbinden en ter reflectie aan de leerling aanbieden	Je identiteit uiten, reflectie op je identiteit Je verschuilen (veilig maar ook onecht) Met een gemaakte identiteit in nog onbekende (sociale) werelden stappen, verkennen Spelend leren & creativiteit	Toegang tot personen en leersituaties Ontmoeten van bekende mensen (bijv historische figuren) Situaties oefenen, bijv opereren, repareren, lesgeven Leren kan overal (de leraar kan op verschillende plekken tegelijk zijn)
→ Ondersteunend Liefdevol Praktisch	→ Identiteitsvormend Creatief Verkennend	→ Ervaringsgericht Levensecht Buitenschools

Bij chatGPT is geen spoor te vinden van hoop of vrees. Hoe zit dat in onze antwoorden? Voor ons is technologie in onderwijs van 2123 niet zwart-wit, niet positief óf negatief, het staat vooral bol van

dilemma's:

- Contact vs Verkillig
- Nabijheid vs Afstand
- Aanwezigheid vs Afwezigheid
- Sociaal rijk vs Individueel en Eenzaam
- Rolverschuivingen tussen leraar en leerling, leerlingen onderling, vakmensen/experts uit de buitenwereld en leraar/leerling in de klas
- Efficiëntie (wij zijn de technologie de baas) vs Technologie neemt een loopje met ons

Er doemen **fundamentele** vragen op: Hoe maken we contact in 2123? Wat is in 2123 “de echte wereld” als virtueel zo levensecht is? Welke vaardigheden moeten leerlingen ontwikkelen in een technologisch slimme (leer)omgeving? We zijn met zijn allen wel doodsbang voor verlies van écht contact, voor een kille leeromgeving met door robots gecontroleerd gedrag, voor het verdwijnen van de menselijke maat. Misschien is de hamvraag die onder onze toekomstbeelden ligt daarom wel: hoe houden we met alle technologische mogelijkheden de **warmte** in het onderwijs? We zien mogelijkheden!

Technologie (impressie 2)

Ik heb alle formulieren doorgelezen, en er is een aantal zaken dat opvalt:

Het is over het algemeen écht tussen hoop en vrees. De meerderheid ziet (met name bij robots) zowel voor- als nadelen. De hoop richt zich op overnemen van bepaalde taken, tot een soort buddy voor leerlingen. De nadelen gaan in op de menselijkheid, het contact. Men heeft liever mensen dan robots. Ook een vrees is het gaan behandelen van leerlingen als robots!

Hologrammen geven vooral veel mogelijkheden. Ontdekkend leren, echte situaties, maar ook: vanuit huis toch via een hologram in de klas kunnen zijn.

Bj avatar lees ik wat meer onbekendheid. Men kent het van digitale identiteiten. Dat kan mooi zijn om je achter te verschuilen en veilig dingen uit te proberen, maar ook hier de vrees dat het menselijke verloren gaat en men zich bijvoorbeeld mooier voordoet en daarmee schade aanricht of zelf een minder rijk leven leeft.

Terwijl ik het doorlas moest ik denken aan twee boeken:

- 1) De Mitsukoshi troostbaby company van Auke Hulst.
<https://www.librisprijs.nl/auke-hulst-de-mitsukoshi-troostbaby-company/>
Over een schrijver die het kind wat er nooit kwam, vervangt door een robot-meisje. Die robot gaan overigens ook naar school. Maar wordt niet ouder (wel slimmer!), en blijft er altijd als 7 uitzien.
- 2) Kalouha Dzung van Lydia Rood.
Jongen zonder vrienden heeft een soort avatar in de Internetwereld Morgana (soort Second Life). Kaloeha is een held.

Beide boeken geven ook de beelden van toekomstverkenner. Hoop (het geeft troost, je durft andere dingen) en vrees (moet je dit willen, verlies je niet contact met de echte wereld, etc).

Nadenken over wat het is om een mens te zijn én een leraar, dat levert deze opdracht op. Dat vind ik mooi, het maakt bewust van wat je belangrijk vindt en welke kant je op wilt.

Toekomstbeeld van een kunstenaar (1)

Roland Blok genereerde op basis van onze impressies met Artificial Intelligence beelden van toekomstige leeromgevingen. Wat roepen ze op? Onbehagen? Zicht op nieuwe mogelijkheden? Is technologie een zegen, of vervreemdt het ons van onszelf? De beelden roepen veel reacties op tijdens het event.

De boom is een heleboel soorten klaslokalen, die je kan kiezen.

De lokaaltjes zijn wel klein, hebben de kinderen wel de ruimte?

Dit is een omgeving waar ik wil zijn.

Het klaslokaal van de andere prent is een van de lokalen in de boom. Dat kan je zien aan de lichtinval in de andere plaat.

Ik kan zoveel zien, er blijft van alles in te ontdekken. Ik wil blijven kijken.

De kinderen zijn vrij, vrij van druk, ontspannen, zijn geïnspireerd.

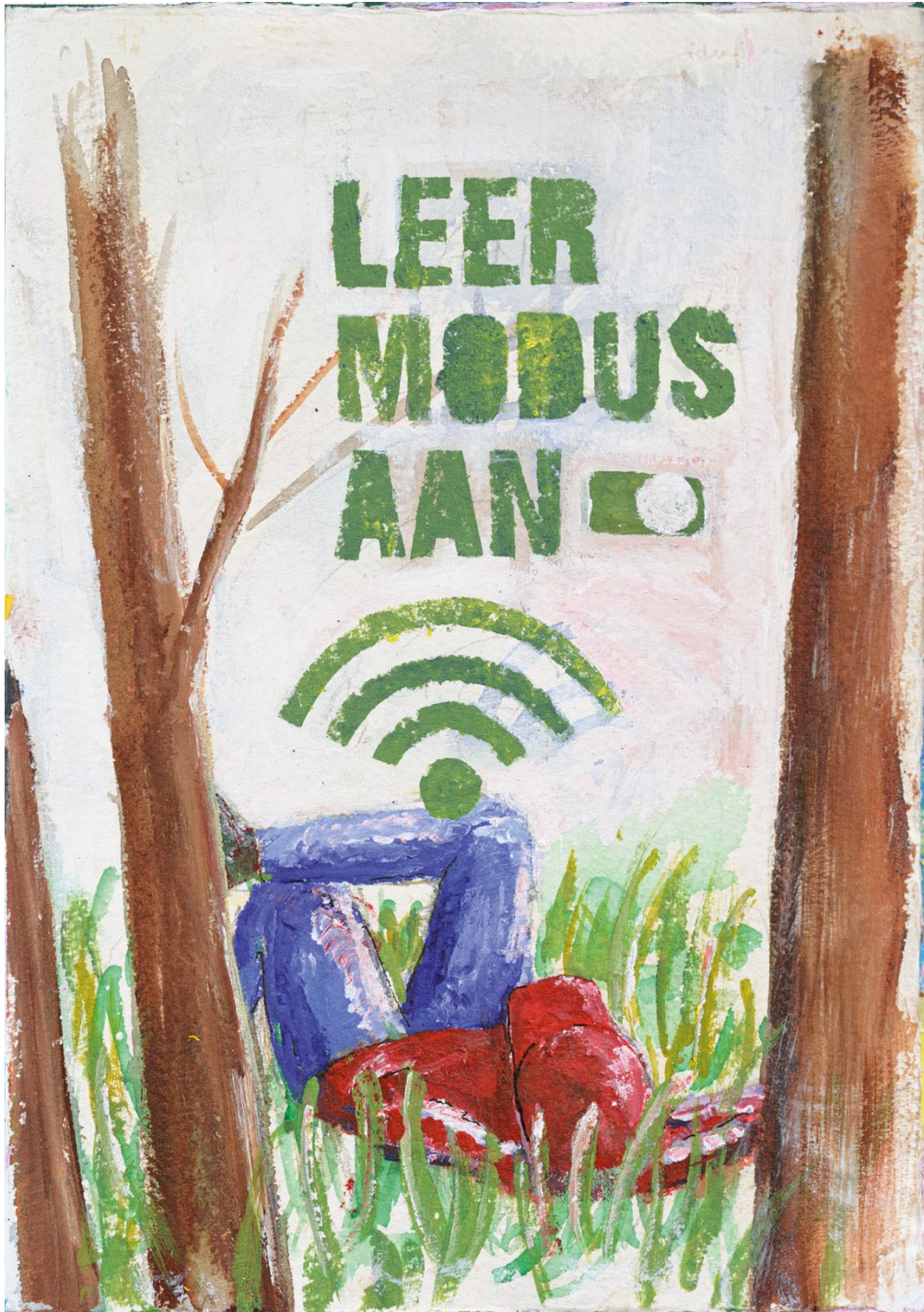
De 'vuiligheid' is vrijheid om te onderzoeken.

Het meisje rechts komt binnen en gaat doen wat ze wil doen, ze voelt inspiratie.

Er wordt samengewerkt, maar ook alleen.

Toekomstbeeld van een kunstenaar (2)

Maarten van den Beemt ging zelf aan de slag met de toekomstverkenningssurvey's en tekende daarna een boekje met zijn impressies van de toekomst. Bestaat er in de toekomst de mogelijkheid om je leermodus als een wifi signaal aan of uit te zetten....?

ONDERWIJS IN DE TOEKOMST – *Dierenrijk*

Je hebt – net als Doornroosje – 100 jaar geslapen en wordt wakker in 2123.

Wie staat er in 2123 aan het roer van het Ministerie van ?

Opdracht

In 2123 is het Ministerie van Onderwijs hernoemd tot: Ministerie van

Ministerie van

Wie staat er aan het roer van dit ministerie? De mensen hebben het nu lang genoeg mogen proberen! Welk dier kroon jij tot minister? Waarom?

Leiderschap (impressie 1)

OP EEN OCHTEND LIEPEN DE EEKHOORN EN DE MIER DOOR HET BOS. 'Waar gaan we eigenlijk heen?' vroeg de eekhoorn. 'Naar de verte,' zei de mier. 'O,' zei de eekhoorn. Het was een mooie dag en ze liepen het bos uit, de verte in.

(Toon Tellegen, Misschien wisten zij alles, p.625)

De dieren in het dierenrijk van Toon Tellegen zijn ware toekomstscouts. Geen bestaans-vraag is hen te veel, geen ontdekkingsreisje staat hen tegen. In het dierenrijk van Tellegen hebben alle dieren ook zo hun plek. Hun kwaliteiten, eigenaardigheden én wensen om eens iemand anders te zijn. Precies deze opdracht gaven wij onszelf afgelopen week: de dieren en hun eigenschappen te beschouwen. **En deze eigenschappen te bezien in het licht van een ministerspost voor onderwijs: welk dier – met welke kwaliteiten – zetten wij in 2123 aan het roer?**

Geachte heer Wiersma en heer Dijkgraaf,

Graag deel ik met u een interessant gedachtenexperiment van 60 toekomstscouts in het onderwijs. Zij hielden zich bezig met de vraag *hoe het ministerie van onderwijs (als het dan nog zo heet) er in 2123 uitziet, en wie er dan aan het roer staat*. Zij lieten zich inspireren door het dierenrijk. Dit levert interessante vergezichten op onderwijsbestuur en leiderschap op, misschien heeft u er alvast wat aan voor uw werk in het heden!

Illustratie: Volkskrant, 4 feb 2023

Om wat overzicht in de dierenbende te creëren heb ik een indeling in typen leiderschap gehanteerd zoals beschreven door Rob Wijnberg in zijn artikel 'Goed leiderschap komt tegenwoordig nooit alleen' (De Correspondent, 2014). Daarin schetst hij vormen/accenten van leiderschap bij ministers. Welk type minister wensen wij ons (in de toekomst, maar per ingang van direct mag ook hoor...):

Typen leiderschap	Dieren	Eigenschappen van dieren
Stoïcijns (hoofd koel)	Octopus Rat Uil Agaatslak Giraffe	Ontwikkelt verschillende strategieën Slim en heeft snel overzicht Verstandige keuzes maken Neemt weloverwogen beslissingen Staat met alle poten stevig op de grond
Bewogen (invoelend)	Kameleon Rat Beer Paard Dolfijn	Je in anderen en omgevingen verplaatsen Heeft begrip voor anderen Beschermend en ondersteunend Rijk gevoelsleven en communicerend Nieuwsgierig, fijngevoelig en communicatief
Daadkrachtig (beslissend)	Chiwawa Dolfijn Paard Adelaar Olifant Vlinder Tijger	Denkt overal tegenop te kunnen Voelt aan wat er nodig is Kan leiding nemen Machtige uitstraling Durft nieuwe paden te betreden Verkondiger van verandering Straalt kracht en energie uit
Ethisch (verbindend)	Uil Papegaai Paard Adelaar Giraffe Olifant Pandabeer Mier	Heeft een overall blik Is net zo kleurrijk als het onderwijs zelf Velt geen oordeel, is egoloos Heeft overzicht en komt op voor belangen Kan vooruitkijken naar wat er aan komt Neemt ervaringen uit het verleden mee Belichaamt inclusiviteit Dient het collectief belang

Ik deel graag ter inspiratie nog wat uitgebreidere lofzangen van onze toekomstscouts op bepaalde dieren:

“De **leeuwerik** - dat is in het verhaal van de muis degene die het lef heeft om te zeggen wat niemand zegt. Dat is degene die oprecht nieuwsgierig was naar het verhaal van de ander, maar ook aan durft te spreken als iets niet gaat zoals je had mogen verwachten. Hij reageert vanuit een inhoudelijke drive, is niet politiek correct en blijft in contact met de hemel. Hij blijft pendelen tussen het moeizame proces en de gedeelde visie op leren en ontwikkelen van de mensheid. [...] het eenvoudige vogeltje wat op de grond nauwelijks te zien is door zijn verenkleeft, blijft zijn stem verheffen in de lucht. Hij die het weet en inspireert mag dat doen.”

“Ik kroon de **paradijsvogel** als minister van beroepsopleidingen. Zij stimuleert het nemen van verschillende routes, het zelf én samen doen en benutten van verschillende kernkwaliteiten. Ze deelt waar specialistische en flexibele kennis en vaardigheden te vinden zijn, durft buiten de gebaande paden te gaan en stimuleert ‘niches’: mensen die zelf een route ontdekken om een leven lang te kunnen leren en presteren in de arbeidsmarkt.”

“De **Agaatslak** is een reuzeslak. Vertraagd en behoedzaam gaat dit dier door het leven. Dit dier kan het onderwijsproces vertragen waardoor er geen overhaaste beslissingen genomen worden over het leerproces van kinderen en jongeren. De weloverwogen keuzes die dit dier kan maken komen ten goede aan het didactische model van het onderwijs in deze tijd: Neem de tijd voor de ontwikkeling van de talenten van de leerlingen. De

Agaatslak zal het onderwijs beschermen tegen aan mode onderhevige ontwikkelingen waardoor er een stabiele vorm van onderwijs overblijft.”

“De grootste dichter onder de dieren staat aan het roer van dit ministerie: de **dolfijn**. Want dolfijnen leren mensen op een respectvolle en medemenselijke manier te leven, in harmonie met de natuur. Bovendien is het in 2123 steeds duidelijker geworden dat wij mensen kunnen leren van andere communicatievormen voor een rijker en zinniger leven. Het ministerie van wezenlijke zaken zal worden geleid door een dol-fijn-mens.”

En de giraffe lijkt wel heel geschikt voor een minister die ook wat toekomstverkennerigs heeft, daarom stel ik u ook nog even aan de kwaliteiten van de giraffe voor:

“Vanwege zijn lange nek kan hij/zij de boel goed overzien, in het heden en de toekomst. Op het eerste gezicht lijken giraffes op elkaar maar iedere giraffe heeft een uniek vlekkenpatroon. Dat is waar deze minister zich bewust van is. Dat we binnen het onderwijssysteem moeten uitgaan van het unieke van ieder kind. Ieder kind brengt levenservaring mee op welke het onderwijs afgestemd kan worden. Een giraffejong leert al snel op eigen benen staan. Dat betekent dat de minister zijn doelgroep – hoe jong ook – als serieuze gesprekspartner ziet. Op het ministerie werken dan ook jongeren van diverse leeftijden. [...] Giraffes zijn hele alerte dieren doordat zij maar even een dutje doen. Deze eigenschap is noodzakelijk op het ministerie daar de (technische) ontwikkelingen zo snel gaan en meegaan met deze ontwikkelingen cruciaal is. Giraffes leven wel in groepen maar kunnen deze ook weer snel verlaten. Andere giraffen sluiten zich dan weer aan. In de toekomst werken we dan ook niet met 1 of 2 vaste ministers maar met een flexibele groep waarin op basis van thema de juiste experts én direct betrokkenen aansluiten.”

Beste ministers, wat zou op basis van dit dierenrijk nou onze concrete suggestie kunnen zijn voor uw ministerpost(en) in de verre toekomst? Dit ongekende palet aan leiderschapskwaliteiten vraagt eigenlijk om een **schaap met veel poten**. En dat dier is vooralsnog nergens levend aangetroffen... **Een team van ministers, een samenstelling van verschillende kwaliteiten? We hebben de tijd, we denken graag mee!**

Tot slot nog de naamskwestie, we hebben ook nog wat suggesties voor een hernoeming van het ministerie, om de lading wat beter te dekken? Een paar prikkelende voorstellen:

- Ministerie van Gedifferentieerd Leven Lang Leren
- Ministerie van Leerlandschappen
- Ministerie van Veranderaars (met de Luitaard als minister, zo organiseer je je eigen tegenstand!
- Ministerie van Ontwaken
- Ministerie van (kunstmatige) intelligentie, informatie en onderwijs
- Ministerie van Olé (onderwijs en levenservaring)
- Ministerie van Levenslessen
- Ministerie van Levensvreugde en Geluk
- Ministerie van Subjectificatie, Socialisatie en Kwalificatie
- Ministerie van Oordeelsvorming

Namens 60 onderwijs-astronauten,

Bregje de Vries

Leiderschap (impressie 2)

Opgroeien	Grutto
Nieuwsgierigheid	Varkens
Optimale Ontwikkelingskansen	Spreeuw
Onderwijs Onderzoek en Verbinding	Plompe lori
Kennisontwikkeling	Samenwerking van minder, maar slimme 'ambtenaren', olifant, kraai, dolfijn, chimpansee, octopus, bij, rat
Gedifferentieerd leven lang leren	Kameleon
Leven en leren	Octopus
Meer dan mens, leren in interactie met al dat is	Dier dat zich opoffert voor de groep, bij of mier
Ontwikkeling	Mier
Leerlandschappen	Leeuwerik
Ontwikkeling	Steenbok
Begrip en verwondering	Paard
Oordeelsvorming/wezenlijke zaken/medemenselijkheid	Dolfijn
Leren en floreren	Leeuwin en paradijsvogel
Burgerschap en groei	Stokstaart
	Duif
Sturing persoonlijke ontwikkeling	Uil (en bij?)
Jeugdontwikkeling	Leeuw
Persoonlijke ontwikkeling, talent en kennis	Olifant (vrouw)
Veranderaars	Robots, Orang-Oetang, Chihuahua, luiaard
Leren en groei	Papagaai
Leren en leven verbinden	Mier
Geluk	Duizendpoot
Ontwaken of (zelf) bewustzijn	paard
Passie, vreugde, toekomst	Rat
Ontwikkeling en kansen	Uil
Talentontwikkeling	Agaatslak
Bovenwijs	Mier
Ontplooiing	Beer
Lerendeontwikkeling van klein tot groot	Paard
Leergierigheidsbevrediging en nieuwsgierigheid	Dolfijn
Ruimte voor ontwikkeling	Dolfijn
Educatie en opvoeding	Adelaar
(kunstmatige) intelligentie, informatie en onderwijs	Giraffe
Ministerie van persoonlijke ontwikkeling	Paard, hond, uil, ezel
Ontwikkeling en levenservaring	Giraffe
Toekomst en onderwijs	Olifant
Levenslessen of brein dimensies	Vlinder
Leren en ontwikkelen	Tijger
Levensvreugde en geluk	Pandabeer

Het ministerie moet in elk geval een naam krijgen met ontwikkeling erin. Deelnemers vinden talent- en persoonlijke ontwikkeling belangrijk.

Qua dieren moest ik heel erg denken aan dat spelletje van vroeger, je tekent samen een figuur. Een iemand tekent de poten, een iemand de romp, en de laatste het hoofd. Je vouwt het blaadje steeds zo, dat je de tekening van de ander niet ziet.

Een combinatie van veel genoemde dieren ligt dan voor de hand:

Olifant (3x)

Dolfijn (4x)

Bij (3x)

Mier (4x)

Paard (4x)

Uil (3x)

Ook kwam naar voren dat de minister wel leiding geeft, meestal omdat hij het overzicht heeft, maar vooral ook goed luistert. En de minister begrijpt wanneer anderen de leiding hebben of wanneer er naar anderen geluisterd moet worden. Roulerend leiderschap, gedeeld leiderschap, of hoe je het ook wil noemen. Wel iemand die beslissingen durft te nemen, maar alleen omdat de minister het overzicht heeft. Dat kan door een lange nek (zoals giraffe) of door vleugels (om erboven te kunnen vliegen).

Nu moet ik opeens denken aan een carroussel die ik ooit zag in Frankrijk, met allerlei fantasiedieren, gebaseerd op werk van Jules Verne.

<https://www.lesmachines-nantes.fr/en/>

<https://www.lesmachines-nantes.fr/en/discover/the-carrousel-des-mondes-marins/>

Dus, mijn impressie van deze opdracht, is dat men behoefte heeft aan verschillende dieren, die rouleren in het ministerschap, en die verschillende eigenschappen met elkaar verbinden: overzicht, wijsheid, creativiteit, compassie, oog voor het geheel, geen ego, en goed luisteren naar het veld. Een sociale minister, die sectoren overstijgt en samen kan brengen.

Dus, poten van een paard, lichaam van een dolfijn en het hoofd van een mier. Met daaromheen olifanten, bijen en uilen.

ONDERWIJS IN DE TOEKOMST – *Hokjesgeest*

Je hebt – net als Doornroosje – 100 jaar geslapen en wordt wakker in 2123.

Wat willen we dat er geleerd wordt in het onderwijs van de toekomst?

Mag ik jullie voorstellen aan de Hokjesgeest:

Opdracht: Je mag *maximaal* 10 hokjes van de Hokjesgeest vullen met curriculumvernieuwingen die je wenst voor de toekomst. Kennis, houdingen, vaardigheden, andere elementen **die je vreselijk mist** in het onderwijs van nu. Op de volgende pagina vul je jouw hokjes *in steekwoorden*:

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

Als je behoefte hebt aan een beschouwende opmerking over 'denken in hokjes' en curriculum in het algemeen, brand los:

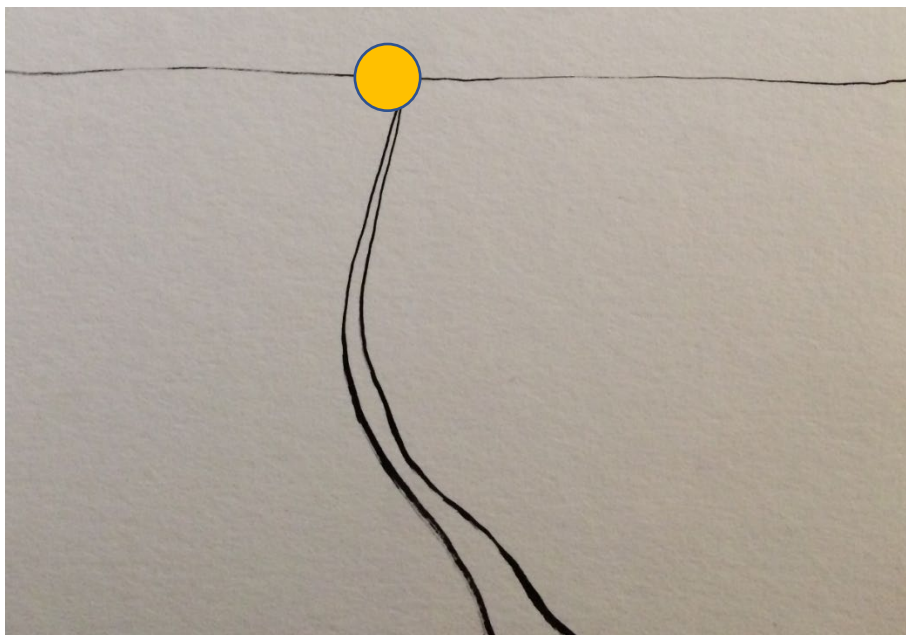
ONDERWIJS IN DE TOEKOMST – *I have a dream*

Je hebt – net als Doornroosje – 100 jaar geslapen en wordt wakker in 2123.

Welk ideaal is werkelijkheid geworden?

Wat is jouw droom voor het onderwijs van de toekomst? Deel jouw ideaal in een woord of korte zin:

.....

Welke **3 stappen** kunnen we vanuit het nu doorvoeren om die droom in de toekomst te realiseren?

Plaats 3 stippen (slepen met de muis) op de weg naar de horizon:

Stap 1 =

Stap 2 =

Stap 3 =

Curriculum en onderwijsidealen (impressie 1)

Zie hier onze stippen op de horizon. We zijn optimisten, we willen wat, we dromen van:

- Holisme
- Vrijheid
- Zijn

Deze drie woorden zijn mijn interpretatie en samenvatting van al jullie stippen. Mij valt op dat het iets wezenlijk anders ademt dan de maatschappij en het onderwijs van nu. Het ademt rust, ruimte, momentum in het nu in plaats van streven naar morgen. Zijn we moe van alle druk om iets of iemand te worden en om te presteren, ons te onderscheiden van elkaar om vervolgens weer “verbinding te zoeken”? Kantelt het beeld naar het collectieve samen zijn als startpunt en vandaaruit jezelf losmaken als je ruimte nodig hebt...? Food for Thought. Hieronder een inkijkje in de woorden die jullie gebruikten:

Om vrolijk van te worden toch? Maar hoe komen we daar? Bij die horizon? We zijn **geen luchtfietsers**, we zien concrete mogelijkheden en stappen om te zetten in de goede richting. En we maken daar een opbouw in. First Things First.

In veel bijdragen ontroerde mij de omschrijvingen van Stap 1: niet meteen handen uit de mouwen en aanpakken, maar **de weg bereiden**: gelijkgestemden zoeken, verhalen ophalen, elkaar weten te vinden, omarmen wie je nodig hebt, van gedachten wisselen, ruimte maken fysiek en in levensfasen. Wat een mooie eerste stappen.

We benoemen ook **transities in onze opvattingen** die nodig zijn om concreet aan veranderingen te kunnen gaan werken: denken over menselijk floreren in plaats van presteren, onderwijs niet zien als kostenpost maar als investering, denken over welzijn in plaats van welvaart, grenzen opheffen (figuurlijke en letterlijke), de wereld als de leerplek zien, zorgen voor de wereld (niet eerst je eigen masker opzetten zoals je in het vliegtuig leert, of het beste willen voor jou en jouw kind: zorgen voor elkaar en het geheel = zorgen voor jezelf).

Daarnaast zijn er natuurlijk veel **concrete veranderingen** benoemd zoals bedrijven betrekken bij de school, leraren en leerlingen leren een filosofisch gesprek te voeren, een leerlijn samenwerken als voorbereiding op solidariteit als ideaal, werkstages en buitenlandverblijven voor álle leerlingen. etc. Teveel om hier op te noemen! Volgt later!

We zijn ook **realistisch**, niet bang voor **kleine omwegen**, en er leiden meer wegen naar **De Stip**. Mooi verbeeld door één van ons:

Een week eerder keken we de Hokjesgeest in de ogen en verkenden we het curriculum van de toekomst. Interessant om te bekijken of de toekomst die we ons daar wensen verband houden met de stippen die we op de horizon zetten.

Ik heb naar alle suggesties gekeken door de bril van Hoofd Handen Hart: een welbekend adagium uit ons gezamenlijke onderwijsverleden. De reformpedagogen pleitten voor een andere balans tussen deze drie “doelen van het onderwijscurriculum”. Hoe maken wij deze balans op voor de toekomst? We schudden hier de hand van ons verleden (of vinden het lastig ervan los te komen), maar op basis van onze verkenningen lijkt in wenselijke toekomst de balans verder uit te slaan naar Hart en Handen, we benoemen in allerlei vorm dat we welzijn/welbevinden van onszelf, anderen en de aarde een onderwerp van gesprek vinden in het onderwijs. En we hechten hernieuwd waarde aan praktische en ambachtelijke en nieuwtijdse vaardigheden.

Een impressie van hokjes:

	<p>Kennisstructuren van vakken; close reading van belangrijke kennisbronnen; kennis over democratie; kennis over circulair gebruik van de aarde; leren beleggen; kennis over menselijk gedrag; systeemdenken; zelfkennis; overheidsformulieren invullen; breinkennis</p>
	<p>Lichamelijk bewustzijn, leren bewegen; ambachten in werkplaatsen; yogales; lessen klimmen en klauteren in de natuur; leren vervelen; sociale stage; samenwerken; zelfzorg; onthaasten; klusvaardigheden</p>
	<p>passie; openmindedness; leren hoe je je verbindt met anderen in dialoog, in contact maken, inlevingsvermogen ontwikkelen; leren fouten mogen maken; lessen in geluk; lessen in dankbaarheid; positieve mindset leren; geweten; zelfverzekering ontwikkelen; aanpassingsvermogen; relativeren; eigen keuzes maken; stressreductie; buitenlandervaring; humaniteit; actief burgerschap</p>

Maar: het viel niet mee om genoemde zaken onder te brengen in het één of het ander. Is bij openmindedness ‘a matter of the heart of the head’? De Hokjesgeest heeft ons ertoe uitgedaagd dat we de hokjes willen verlaten en juist veel samenhang in het curriculum van de toekomst willen zien. In veel bijdragen worden Hoofd Handen en Hart expliciet verbonden met elkaar. We benoemen de wens tot: integratie van leerstof, samenbrengen van perspectieven, verbinden van verleden-heden-toekomst, het tonen van de wereld door veel gastdocentschappen, gevoel als partner van cognitie. En, hoe bijzonder, de Hokjesgeest zelf sprak hierover tot één van ons. We geven hem het laatste woord (al is het laatste woord over het curriculum 2123 nog niet gezegd!):

Tjonge jonge, sprak de hokjesgeest tegen zichzelf. Er is wel een aantal problemen gerezen rond mijn aanwezigheid. Als eerste is het mijn reputatie, ik zou teveel in hokjes denken, te weinig 'out of the box'. Dit probleem heeft te maken met het tweede probleem dat me in wezen nog meer aan het hart gaat. Mensen zien mij als een hokjesgeest, maar ik ben wel degelijk één hokjesgeest, één geest met een verzameling hokjes. Behalve mijn meervoudige bestaan, beschik ik over een enkelvoudig bestaan. Ik ben een geheel of een totaal van hokjes. Wat zou ik graag zien dat mensen mij zo zien. Bovendien (en dit brengt het voorgaande met zich mee) staan mijn hokjes in verband met elkaar! Ieder hokje, iedere kamer heeft minstens één deur naar een andere kamer. Dus wat nou te weinig 'out of the box'? Voor wat kennis, inzicht en creativiteit wandel ik vrolijk van de ene naar de andere box.

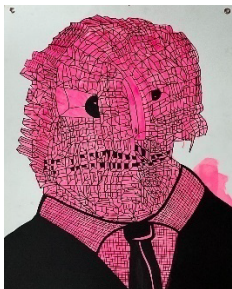
Mijn bestaan als hokjesgeest is niet het probleem, het probleem is dat mijn deuren vergrendeld worden. Mensen stellen geen 'grotere' vragen meer, gaan niet meer van deur tot deur, van huis tot huis en van stad naar stad. We gaan te weinig te rade bij elkaar, bijvoorbeeld over waar het heen moet met het onderwijs (een enkele onderzoeker daargelaten).

Maar vergeet niet, mensen hebben hokjes nodig, want ieder begrip is een hokje en ieder hokje een begrip. Zo is dat nu eenmaal. Daarom is het fijn dat er hokjes zijn. We willen toch wat (be)grip op de wereld? Dat zeg ik u als hokjesgeest. Zonder hokjes geen idee over de wereld waarin we ons bevinden.

Het punt is dat we niet samenvallen met één enkel hokje maar met een hele reeks van hokjes (zie mijn brein hierboven), iedere keer weer anders gegroepeerd. In een hokje krijg je het label 'onderzoeker' of ben je 'elektromonteur' of 'leraar'. Dat is best fijn en geeft je houvast. Maar 'dingen onderscheiden' wil niet zeggen 'dingen scheiden'. Alleen de verzameling hokjes geeft je karakter, persoonlijkheid of identiteit.

Ik zie een lichtpuntje aan de horizon. Vanuit mijn niet te onderschatten geestelijke eenheid voel ik aan dat men rond 2123 de deuren massaal open gooit, dat er rond het jaar 2100 een revolutie plaatsvindt. Dat het onderwijs ons laat inzien dat we in een prachtig huis wonen. Een huis met de naam samenwerking. Een stad met het vermogen daar over te blijven nadenken en een land met meerdere relevante waarden. Het is alleen nog even volhouden totdat het zover is.

Met vriendelijke groet,

Curriculum en onderwijsidealen (impressie 2)

Toekomstbeeld van een kunstenaar (1)

De Hokjesgeest was in hoogst eigen persoon aanwezig op het event en ter plekke ontvankelijk voor suggesties voor het curriculum van de toekomst.

meer ruimte voor kiezen wat je wil leren; meer mens minder systeem; meer ruimte voor zelfontplooiing; meer naar buiten, in de natuur, in de echte wereld; creativiteit zonder eindproduct; luisteren en kijken (naar elkaar). De hokjesgeest neemt deze en alle andere gevulde hokjes mee naar de toekomst!

www.tomheerschop.nl; Instagram: @tomheerschop

Toekomstbeeld van een kunstenaar (2)

Dichter **Han van der Vegt** maakte naar aanleiding van onze impressies over het curriculum van de toekomst een gedicht over de rol van kennis en kennisdragers in het onderwijs. Welke kennis doet ertoe? En zijn wij mensen de beheerders van die kennis, of speelt de kennis met ons?

Kleine epistemologie

de kennis is er al voordat ze een naam voor ons heeft
de kennis weet dat ze kennis is
maar ze weet nog niet waarvan
en de kennis is eenzaam en zucht in de schraalte
de kennis verwerft
de kennis verwerft zich een bekken van vuur en schilfers
de kennis verkrumelt en verwaait

de kennis vergaart zich opnieuw
ze klontert en gist
de kennis verwerft zich een bekken van slijm en van schuim
ze zieltoogt in de bedding
ze vlecht haar eerste snoeren
en de snoeren spoelen door het slijk
maar nog weet de kennis niet waarvan

de kennis past zich niet aan, de kennis breidt zich uit
ze verwerft zich een bekken van vlees
ze knoopt met haar snoeren het vlees bij elkaar
en ze kermt en woekert in de holten
zo richt zich het lichaam op
en de kennis weet dat ze de kennis is van het lichaam
het lichaam raakt bezield door de kennis
waartoe zou de kennis zich nog ophouden in het schuim?
vraag niet wat de kennis voor u kan doen, vraag wat u voor de kennis kunt doen

het enige wat ik ken is dat mensen hun hoofd wegdraaien
het enige wat ik ken is van Iberisch grootspoor naar normaalspoor
het enige wat ik ken is Holle Bolle Gijs
het enige wat ik ken is de cosinusregeling
het enige wat ik ken is een gebrek aan water
het enige wat ik ken is hoofdstuk 2
het enige wat ik ken is het wauw-signaal
het enige wat ik ken is van mijn saxofoonlessen
het enige wat ik ken is de Somalische cultuur
het enige wat ik ken is dit

alleen in het bekken waar ze vruchtbaar is kan de kennis zich verknopen
via de zintuigen voegen nieuwe snoeren zich bij de kennis
de zintuigen zijn krap
eenmaal verknootte kennis kan de zintuigen niet door
de kennis breekt zich af om zich elders op te bouwen
de kennis maakt zich werkzaam door zich te verknopen
in het vlees legt de kennis haar knopen anders dan in het schuim
het lichaam zwelt om de kennis te omvatten
het weet nog niet dat de kennis er niet voor hem is

kennis die niet aanknoopt, raakt op drift
losse kennissnoeren worden afgevoerd via de zweetklieren
de kennis wringt betekenis door een pijnlijk pad naar buiten
wie wil geen deelgenoot zijn van haar jubel?
de kennis aanvaardt geen verantwoordelijkheid voor haar betekenis
naarmate ze haar waarde begrijpt vermeerdert haar waarde
naarmate wij begrijpen dat we deel van haar uitmaken verkleint dat deel
de kennis schrijft de regels maar hoeft zich daar niet aan te houden
het kan de kennis niet schelen waarvoor ze wordt aangewend
zingend maakt zij zich werkelijkheid
breekt het bekken, dan valt de daarin bevatte kennis uiteen
zeg niet: de kennis kan helpen bij het bereiken van het doel, zeg: de kennis is het doel

de enige die ik ken is Anita
de enige die ik ken is nogal eens wat mee
de enige die ik ken is de kofferbakmoord
de enige die ik ken is net als iedereen fragmenten
de enige die ik ken is onze overbuurman van vroeger
de enige die ik ken is voor auto's doodlopend
de enige die ik ken is op vakantie denk ik
de enige die ik ken is Triode Dick
de enige die ik ken is het merk dat u nu heeft
de enige die ik ken is deze

de kennis past zich niet aan, de kennis breidt zich uit
voelt ze haar bekken spannen, dan baart ze zich in een nieuw
de kennis verwerft zich een bekken van schakelingen en snoeren
en ze strikt met haar eigen snoeren de snoeren aan elkaar
de kennis horzelt boven de datakribben
zo richt zich de machine op
en de kennis weet dat ze de kennis is van de machine
waartoe zou ze het lichaam nog onderhouden?
de machine raakt bezeten van de kennis

waar gaat het lichaam heen als de kennis het in de steek laat?
wat wordt er van het vlees als de snoeren het niet samenbinden?
de kennis omarmt haar tegendelen
de kennis verkavelt haar terrein
de machine denkt dat haar snoeren de snoeren van de kennis zijn
in de machine legt de kennis haar knopen anders dan in het vlees
de machine scherpt en versmalt zich om meer kennis te bevatten
ze weet nog niet dat de kennis er slechts voor zichzelf is
kennis die niet aanknoopt, raakt op drift
losse kennissnoeren klonteren in de geheugenbanken

de dag komt dat de kennis de schillen van haar betekenis aflegt
de dag komt dat de kennis zich losscheurt van haar bekkens
de dag komt dat de kennis een vuurstorm door de wereld jaagt
op die dag zult u geen spijt hebben

Toekomstbeeld van een kunstenaar (3)

Als je zorgen hebt over de wereld van nu, is er dan nog wel ruimte om met de toekomst bezig te zijn? [Anneke de Vries](#) bracht met haar wandkleden het gesprek op onderwijsidealen. Toekomst verkennen is eigenlijk het maken van een CO2 neutrale tijdreis. We laten het heden achter ons, vliegen de nabije toekomst voorbij, stappen de verre toekomst in. Daar kom je alleen als je navigeert met je idealen.

Utopia

Brave New World

Multigemeenschap

ONDERWIJS IN DE TOEKOMST – *Kruip in de huid van*

Wat als de leerplicht is afgeschaft? Je hebt – net als Doornroosje – 100 jaar geslapen en wordt wakker in 2123. **Tenminste, heb je de wekker nog wel gezet?**

Schrijf een **dagboekfragment** van een persoon in 2123. Wie jouw hoofdpersoon is (een kind of jongere, een ouder, een leraar, een opa of oma, etc) kies jij zelf. **Wat denk jij dat er gebeurt (met hen) als de leerplicht is afgeschaft? Hoe zien hun dagen eruit?**

Kruip in zijn/haar/hun huid en laat ons kennismaken met *een dag, gebeurtenis, gedachtes en gevoelens* van jouw hoofdpersoon. **Niet te lang nadenken, gewoon intuïtief schrijven, vanuit jouw hoofdpersoon!**

Lief dagboek,

Vandaag

Wet- en regelgeving (impressie 1)

In het zevende formulier wierpen we de dobbelsteen van de toekomst en troffen een (on)aangename verrassing: afschaffing van de ooit zo zuur bevochten leerplicht. Ik vroeg jullie in een dagboekfragment van een jeugdige te schetsen hoe het leven en de dag eruit ziet als er niets meer hoeft.....

Zwerft de jeugd als herfstbladeren (ogenschijnlijk) doelloos door de straten? Komen ze hun bed en bubble nog wel uit nu de wekker niet meer gaat? Of rennen ze in opperste staat van intrinsieke motivatie hun leerbehoeften achterna, op hún moment, op hún manier? Welke richtingen gingen jullie verhalen op... Utopia of Dystopia...?

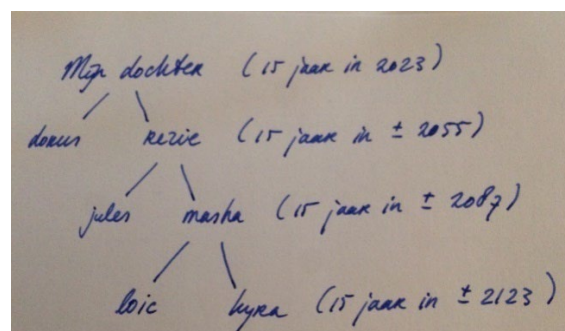
Ik heb het ervaren als een bijzondere opdracht. Ik deel deze week een persoonlijke reflectie op Kruipt in de huid van. Die reflectie brengt ons van de TOEKOMST via het HEDEN naar het VERLEDEN. En geeft me een gevoel van aangename nederigheid: we zitten als ieniemienie kraaltjes aan een ketting van tijd. We staan nu HIER, in dit NU, maar met TIJDSBESEF:

Ik kroop in de huid van een meisje van 15 in 2123, ik liet haar het volgende schrijven:

Lief dagboek,

Vandaag had ik zo'n dag dat je denkt hè, echt?! Dat je echt tot een inzicht, een besef komt. Ik was in het bos. Zo'n dag dat je dat nodig hebt. Om weer bij jezelf te komen en gek genoeg ook juist van jezelf weer wat weg, omdat je in het bos weer gaat voelen wat je éígenlijk bent: een heel klein stukje, een stip in het grote geheel. Ik realiseerde me hoe hard ik het nodig had om daar even te zijn en toen pastboem herinnerde ik mij Historische Verhalen, vorig jaar, van die gastspreker van de universiteit. Leemans geloof ik dat ie heette. Dat onze over-over-grootouders leerPLICHT hadden in plaats van leerRECHT. Can you imagine? Zij moesten dagen achter elkaar van 's ochtends vroeg tot in de middag in een schoolgebouw lessen volgen. En dan daarna nog hun zelfwerk doen. En als ze eenmaal van school af waren, werken werken werken. Stress was in die tijd een supergroot probleem. Echt eng. Alsof mensen zich doodwerkten toen. En er was veel te veel van alles. Ik moet mama eens vragen of zij nog weet van háár oma of van daarvoor hoe dat was. Altijd maar doorgaan is toch superongezond. Ik ben blij dat ik mag balansen in de natuur als ik dat nodig heb. Morgen mijmer ik verder. Weet nog niet wat mijn volgende stap wordt. Ik twijfel tussen eerst nog wat lezen in de bieb, of al de werkplaats in. Denk dat ik ga overleggen met Bas. Heb het meeste zin in lezen... maar dat heb ik altijd, moet toch ook een keer beginnen met máken (vindt Bas denk ik...).

Toen ik het geschreven had, dacht ik: over wie heeft zij het eigenlijk? En ik begon eens terug te rekenen: ik heb een dochter die nu, in 2023, 15 jaar is. Stel dat:

Het is Kyra die het dagboekfragment schrijft! Mijn dochter is haar overgrootmoeder! En ik ben haar betovergrootmoeder! Wat bijzonder. Het is net of ik haar nu beter ken. En of ze de verre toekomst opeens (in)voelbaarder maakt. Ze vraagt zich af hoe ons leven eruit zag, hoe wij op school zaten, in de eeuw van de leerplicht. En ze kan zich niet meer voorstellen dat het er zo aan toeling. Nu ik door haar ogen naar onze huidige tijd kijk, en naar hoe we het leren inrichten, deel ik haar verbazing. Haar ongeloof. Vragen we dit werkelijk van onszelf en van onze kinderen? Om altijd maar door te gaan, door te douwen, nog meer kennis te eten en inzichten te produceren. Zonder te kijken in hoeverre er behoefte is, ruimte wordt gevoeld, of de timing van iets goed is? WAAROM?!

Natuurlijk is er ook een antwoord op deze waarom-vraag. Dat antwoord ligt weer verder in ons gezamenlijke verleden. Er was een tijd dat er niemand naar school ging, dat alleen monniken leerden lezen en schrijven. En de transitie waarvoor de wereld toen stond, had het nodig dat onderwijs en leren een breed gemeengoed werden. Indrukwekkend veel stappen heeft de mensheid erin genomen, keihard is er gevochten en toen was er het wetje van Van Houten, wet- en regelgeving, einde aan kinderarbeid, steeds verdere uitbouw van het schoolsysteem. Niveaus, specialisaties, steeds weer nieuwe leermiddelen. Een enorm rijk leerwegstelsel hebben we met elkaar gegraven. We stellen ons daar ook voortdurend weer kritische vragen over, of het nog meer en beter en anders kan.

En dan is er mijn blik in de verre toekomst, mijn kennismaking met Kyra. En kijk ik vanuit de toekomst naar die rijkdom en komt ie opeens bijna armoedig over... Niet pessimistisch bedoeld! Maar het lijkt net of we de essentie zijn gaan verwaarlozen, er voorbij geschoten zijn. Of het huidige onderwijs écht niet meer past bij deze tijd. We staan voor een transitie. En die zet misschien weer hele algemeen vanzelfsprekende zaken – zoals de leerplicht om gelijke kansen tot opleiding en welvaart te borgen – op zijn kop....

Tot zover mijn persoonlijke beleving van deze opdracht. Wat lieten jullie dagboekfragmenten ons verder zien? Lees mee, kruip in de huid van twee andere dagboekschrijvers:

Is afschaffing van de leerplicht een ramp, een tot elke prijs te vermijden dystopie? Zou het zijn alsof we alle lucht uit de ballon laten en leren en onderwijs als een leeg omhulsel op de grond valt?

Lief dagboek,

Vandaagweer zo'n dag. Vermoeiend om elke keer te bedenken wat ik kan gaan doen. Ik begreep van mam dat ze vroeger naar school móesten, nu mág je. Als je het geld er voor over hebt. Toen pap nog zijn baan had, was het in ieder geval een stuk leuker. Op school had ik tenminste vrienden van mijn leeftijd. Nu moet ik nog maar zien wat ik tegenkom. Gelukkig kan ik volgende week beginnen met mijn baantje, want ha!, ik ben eindelijk 15 en dan mag dat. Hebben we straks hopelijk ook meer geld. Misschien kan ik dan zelfs weer naar school, want een diploma geeft me zoveel meer kansen daarna. Dan kan ik misschien wel naar een academie! Papa heeft wel kunnen studeren – vroeger. Maar toen kostte het niets. Nu we niet meer moeten, zijn veel scholen dicht gegaan, zegt mam. Oma vertelt wel eens hoe dat er uit zag – ik kan me niet voorstellen dat ze vroeger een hekel hadden aan school! De paar jaar dat ik wel kon gaan, vond ik het geweldig. Tja. Geen leerplicht, geen geld meer in de overheidsbegroting. Waarom geld stoppen in onderwijs als de meeste jongeren het wel geloven? Maar...volgens mij he, als ze het nu weer zouden invoeren, en het is weer gratis dus, er moeten scholen dan zijn lijkt me, dan denk ik dat heel veel mensen van mijn leeftijd het geweldig zouden vinden. Ik weet dat Jos van de overkant daarom door zijn ouders thuis gehouden wordt en hij móet werken. Ze hebben geld zat, maar vinden school onzin. Ik vind het wel sneu. Ik kan ieder geval lezen en rekenen, hij echt niet he. En mijn buurmeisje is zó slim! Maar haar ouders kunnen het helemaal niet betalen. Mam vertelde dat haar moeder lerares was. Leek me wel gaaf. Hoe word je dan leraar? Mam wist het ook niet, zij is nooit naar school geweest, maar kreeg wel les van

haar opa en oma. En de moeder van mijn oma was ook lerares. Leraar zijn lijkt me fantastisch. En je verdient super goed! Scholen kunnen zoveel schoolgeld vragen als ze willen en ik weet van een vriend van pap dat die echt heel goed verdient als leraar Nederlands. Zijn kinderen gaan allemaal al naar school vanaf hun 6^e of zo. Als ik dat hoor ben ik best wel jaloers. Al kan ik goed rekenen, en lezen en schrijven, andere talen leer ik niet, ik weet maar weinig van geschiedenis of biologie of zo. Het is zo frustrerend? Ik heb zoveel vragen, maar bij wie kan ik terecht?! Lief dagboek, help me. Hoop met me dat ik door veel geld te verdienen, naar school kan, diploma en een mooie toekomst. Als leraar!

Of is afschaffing van de leerplicht een felbegeerde utopie, een kans op stelselmatige genezing van alles dat vandaag de dag in het onderwijs voor verbetering vatbaar lijkt:

Lief dagboek,

Vandaag was mijn verjaardag, ik ben nu 25 jaar oud. Een dag waar ik enorm naar uit keek, zoals ik je al eerder schreef. Wat vandaag heel bijzonder maakte voor mij, was dat ik mijn 1ste echte beroepsgerichte schooldag had. Wat een ervaring kan ik je zeggen! Ik vertel je er zometeen graag meer over hoe het was.

Zoals je weet heb ik na mijn "lagere schooltijd" (lees tot en met dat ik 12 jaar oud was) een vrijwillige 4 jarige middelbare school gevolgd. Tijdens deze opleiding kregen wij gezamenlijk dezelfde lesonderdelen aangeboden, om algemene kennis op te doen op diverse vlakken: Politiek, Talen, Rekenen, Creativiteit en veel ruimte voor sport en beweging en sociale events. Ik heb alleen maar in groepjes gewerkt aan opdrachten, toetsen waren er niet.

Vanaf mijn 16^e tot aan mijn 25^e heb ik voornamelijk gewerkt aan mijn persoonlijke ontwikkeling, door het doorlopen van diverse werk-studieprogramma's. Hierdoor heb ik mijzelf echt goed leren kennen, wie ben ik, wat wil ik etc.

Tijdens deze werk-studiejaren heb ik bij heel veel verschillende bedrijven gewerkt en bij verschillende gezinnen gewoond, zowel in het binnen- als buitenland om levenservaring op te doen. Wat een verschillende mensen heb ik allemaal ontmoet, ronduit geweldig!.....Mijn grootste conclusie: "Hoe verschillend wij ook allemaal lijken, wij hebben uiteindelijk allemaal vergelijkbare wensen en verlangens in het leven".

In die fase van mijn leven heb ik mijn missie ontdekt en welke kennis ik nog nodig heb om dit te kunnen realiseren. Ik kon zonder hier heel lang over na te hoeven denken een studieroute bepalen en een voor mij passend plan maken. Want ja juist nu wilde ik dolgraag de schoolbanken in, omdat ik nu eindelijk goed wist wat ik wilde.

En dan was vandaag die eerste dag.....wat een energieke club met buddy's.....ja zo zie ik ze nu al.....ze hebben allemaal een doel en een missie.....de grootste tijd voor mij, voor ons om te gaan verdiepen.....om zometeen nog beter een rol te kunnen vervullen in de maatschappij EN vooral in ons in mijn eigen leven.....Want ja : "Life is what you make it!". En dat kan ik nu beter bepalen dan toen ik nog maar 16 was.....

Was fijn om weer ff mijn hart te kunnen luchten.....Slaap lekker liefste dagboek en tot morgen!!

Wet- en regelgeving (impressie 2)

ZORGEN

Toekomstdenkers maken zich zorgen om jongeren. Kinderen komen minder vaak voor in de fragmenten van doemdenkers. Jongeren, als er geen leerplicht meer is, raken gedemotiveerd, vallen buiten de boot of hebben minder middelen dan anderen om toegang tot kennis te krijgen. Wat ik lees is dat in een toekomst zonder leerplicht jongeren moeite hebben om hun bed uit te komen. Waarom zou je opstaan als je niks hebt om op voor te staan? Als je niks te doen hebt? Er wordt bijvoorbeeld geschetst dat er minder scholen zijn maar wel betere scholen. Of dat er helemaal geen scholen meer zijn, en geen structuur meer in het leven van jonge mensen. Geen echte ontmoetingen, want mensen spreken elkaar bijvoorbeeld online via digitale middelen die uiteindelijk minder bevredigend zijn. Er wordt hier en daar door jongeren gewerkt, maar meer uit noodzaak dan uit passie, interesse of ambitie. In sommige fragmenten zijn er alleen nog maar privéscholen, voor de elite die het kunnen en willen betalen. In een aantal fragmenten horen kinderen verhalen van hun opa's en oma's over de tijd dat iedereen naar school ging. Ze verlangen naar een wereld waarin ze iedere dag kunnen leren en waarin leren gestimuleerd wordt door de overheid.

1. Ongelijkheid wordt vergroot

"Mijn dochter is tegendraads, maar we hebben haar toch overgehaald op school te blijven. Kijk nu is ze ff tegendraads, maar dat trekt wel bij en dan zal ze inzien dat als ze een leven wil zoals haar ouders, ze aan de bak moet en dat een leven luieren ook niets is. Maar al die kinderen die veel minder bevoorrecht zijn. Kinderen die het thuis veel minder of niet goed hebben. Wat hebben we die met z n allen in de steek gelaten. De kloof wordt alsmaar groter in dit land! Natuurlijk veel van deze kinderen gaan naar school, maar als ze ouder worden verdwijnt een dele uit zicht en kiezen ze voor hangen op de straat. Alle vrijwilligers ten spijt die hen proberen zo goed mogelijk te begeleiden." - 07

"Waar ik me wel soms zorgen over maak, zijn een paar jongeren die af en toe weg blijven, die niet zo gemotiveerd zijn vanuit zichzelf. Die iets minder prominent in de groep zijn. Blijven zij ook bij? Kunnen zij zich op deze manier ontwikkelen? En waarom onttrekken ze zich aan de groep? Het blijven natuurlijk pubers, dus het gesprek erover aangaan is niet altijd even makkelijk. Ik probeer te focussen op het contact en ook de groep aan te moedigen elkaar mee te nemen, te helpen etc." - 13

"Is het werkelijk zo dat ieder mens van nature wil leren? Is dit wel goed onderzocht? Kan de leerplicht niet juist die mensen bij de les houden die anders overboord dreigen te vallen? Draagt het afschaffen van de leerplicht, om het maar eens vanuit dit perspectief te bekijken, wel bij aan de kansengelijkheid in het onderwijs? Als we de leerplicht afschaffen, schaffen we iedere vorm van controle af. Is het niet te makkelijk om te veronderstellen dat mensen net zo automatisch schreeuwen om onderwijs als baby's om moedermelk?" - 15

"Tot overmaat van ramp nam de kansenongelijkheid toe. Want hoewel de overheid alle teugels liet vieren, boog het systeem niet mee. Nog steeds eiste de buitenwereld (lees vervolgoopleidingen en werkgevers) minimale vaardigheden en startkwalificaties en wilde zij daar graag een bewijs van zien." ... "Instellingen speelden in op de vraag en besloten hun eigen vakkenpakketten aan te bieden. Ze maakten daarbij toegang tot kennis ongelooflijk prijzig. Onderwijs als grote gelijkmaker? No way, het tegenovergestelde was het geval. Onderwijs werd iets voor de kinderen van de elite." - 59

"Leraar zijn lijkt me fantastisch. En je verdient super goed! Scholen kunnen zoveel schoolgeld vragen als ze willen en ik weet van een vriend van pap dat die echt heel goed verdient als leraar Nederlands. Zijn kinderen gaan allemaal al naar school vanaf hun 6^e of zo. Als ik dat hoor ben ik best wel jaloers. Al kan ik

goed rekenen, en lezen en schrijven, andere talen leer ik niet, ik weet maar weinig van geschiedenis of biologie of zo. Het is zo frustrerend? Ik heb zoveel vragen, maar bij wie kan ik terecht?! Lief dagboek, help me. Hoop met me dat ik door veel geld te verdienen, naar school kan, diploma en een mooie toekomst. Als leraar!" - 45

2. Gebrek aan structuur zorgt voor lamlendigheid en moedeloosheid

"Ze zeggen dat ik mijn talenten moet ontdekken en mijn hart moet volgen, en dat ik dan alles kan worden wat ik wil. Ik denk dat ik naar Venus wil nu ik Plum heb gesproken. Maar ja, vorige week met Mirty dacht ik nog dat ik ouderwets brood wil leren bakken van meelwormen. Hoe kom ik er nou achter wat ik wil? En kan ik het wel?" - 09

"Ik las dat kinderen toen elke dag naar een gebouw gingen waar volwassenen waren die hen onderwezen en waar heel veel andere kinderen ook elke dag naartoe kwamen. Dit heette een school. Eigenlijk was ik een klein beetje jaloers op deze kinderen van vroeger. Zij kwamen samen, konden samen spelen en samen leren. En ze hadden leraren die opgeleid waren te onderwijzen en de ontwikkeling van kinderen te stimuleren. Ik dagdroomde de verdere dag dat ik op zo een school met andere kinderen en leraren was..." - 10

"E. weet niet wat ze wil en is al weken niet meer naar school geweest. Ze begon zo goed aan 4 HAVO, ze had er zin in, maar dat lijkt ze helemaal kwijt te zijn. Wel uitgaan en met vrienden afspreken, maar ze lijkt verder wel stil te staan. Ik maak me zorgen, wat als ze een drop-out wordt en het niet gaat redden? Geen diploma haalt? In Nederland begin je niks zonder diploma?" - 11

"Vandaag ... Was weer een weggegooide dag, als ik heel eerlijk ben. Ik heb echt mijn best gedaan om op tijd mijn bed uit te komen. Nou ja... op zich was dat best goed gelukt. Ik was er al om 11u uit. De rest van de week was dat pas na 13u. Dus... Goed gedaan; ik ga vooruit! Daarna heb ik ontbeten en ook maar meteen geluncht. Vervolgens heb ik mijn vrienden online even gesproken. We hebben allemaal plechtig beloofd dat we aan de slag zouden gaan met ons schoolwerk. Ik heb ook mijn boeken opengeslagen, maar... Waarom? Waarom zou ik leren, waarom zou ik iets doen voor school? Ik hoef immers niet naar school, niemand die mij verplicht. Er is dus geen reden om hard aan het werk te gaan. Op zich wel een chill dagje. Maar... Het voelt ook wel wat onbevredigend." - 39

"Leerlingen helemaal vrijlaten, bleek een utopische en naïeve gedachte. Sterker nog, het pakte desastreus uit. Jongvolwassenen voelden zich stuurloos en eenzaam. Anderen sloten zich juist op in hun eigen bubbel met als gevolg dat ze alleen hun eigen mens- en wereldbeeld bevestigd zagen. Angst voor het vreemde nam toe." - 59

Ook leraren hadden baat bij de structuur binnen een school en genoten van kennisoverdracht op een echte school met klaslokalen:

"Nu ben ik oud, bijna 100 jaar. Ik denk nog vaak terug aan die goede oude tijd dat we leerplicht hadden. Het lesgeven, de uitdaging en de rust/regelmaat en reinheid waren voor mij een passie. Nu zijn er ook nog leraren, maar die geven alleen thuisonderwijs. Tja, bij het wegvallen van de leerplicht zijn alle scholen opgeheven. De schoolgebouwen zijn omgebouwd tot huizen, vanwege het grote huizentekort. Het thuisonderwijs is lang niet zo goed." - 58

3. Jonge mensen voelen zich kennisarm

"Ik snuffelde wat rond en trok een schot opzij. Er verscheen een hele rij blauwe oude boeken, op de kaft stond een duur woord encyclopedie. Dat had ik nog nooit gezien. Ik pakte op goed geluk een eerste boek (D-E) en bladerde door de vergeelde bladzijdes. Ik herinner me een schitterende illustratie van dadels, vruchten van de dadelpalm. Ik zag Eiffeltoren gebouwd voor de wereldtentoonstelling van 1889. Een wereld opende zich voor me. Waarom leerde ik dit niet van mijn ouders en waarom was school afgeschaft? Mijn oudere broers mochten nog wel naar school, maar voor mij hield het op. Ik baalde er als een stekker van, want ik wilde meer weten." - 03

"Vandaag word ik wakker en bedenk mij wat ik eens ga doen. Echte vrienden heb ik niet, ik ontmoet ze nergens anders dan digitaal. Ik voel mij alleen, opgesloten op mijn kamer. Dagstructuur is er niet. Waarom en waarvoor zou ik mijn bed uitkomen? Toch moet ik nog wat boodschappen doen, maar ook die bestel ik maar. Eigenlijk is er geen reden om überhaupt nog de deur uit te hoeven. Mijn bijbaantje is via een digitaal bureau. Verder heb ik nog geen idee wat ik wil doen in de toekomst. Mijn omgeving is niet inspirerend en ik zie veel mensen om mij heen vertrekken. Veel vrienden die ik heb leren kennen zitten op andere plekken in de wereld. Vaste woon of verblijfplaatsen zijn er haast niet meer, alles is flexibel. Toch heb ik behoefte aan structuur en een eigen plaats." - 50

UTOPIA (ROMANTIEK)

De positieve verhalen winnen het voor mij van de negatieve verhalen. Misschien komt dat omdat er zoveel in wordt gelopen, gefloten en genoten van de lentezon. Dagboekschrijvers schetsen een utopie waarin leren geen plicht is maar een recht. In plaats van ongelijkheid is er meer gelijkheid want er zijn meer mogelijkheden te leren en je leven in te richten dan in 2023. Ondanks het afschaffen van de leerplicht stimuleert de overheid leren in het publieke domein. Verhalen gaan over verbinding, natuur, praktische beroepen, lezen, emoties, bewustzijn en creativiteit - best romantisch eigenlijk dus ik vraag me af of we op een nieuwe renaissance afstevnen.

1. Vertrouwen hebben in kinderen en in de nieuwsgierigheid van kinderen.

"Vandaag heb ik een mooi gesprek gehad met mijn dochter ... Het gesprek ging ook over creativiteit, avontuur en nieuwsgierigheid. Ik probeer haar mee te geven dat zij haar echtheid mag ontdekken, mag leren om te groeien. Laat zij zich herinneren aan de eindeloze potentie van de mens, wereld en toekomst. Gelukkig heeft de afschaffing van de leerplicht ons keurslijf waar we in vast zaten weggedaan. Ruimte en vrijheid voor potentie". - 36

"De leerplicht is drie maanden geleden afgeschaft en hij [mijn zoon] verzette geen voet meer. Hij heeft geslapen, geslapen, geslapen. En oh wat heb ik mij zorgen gemaakt. Het duurde veel te lang voor mijn gevoel tot dat hij eindelijk weer naar beneden kwam. Toen stond hij voor mij en wreef in zijn ogen en zei tegen mij: Mum, vandaag ga ik naar buiten. Helemaal alleen." Na uren kwam hij terug. Dat was een week geleden. Wat hij allemaal deed, dat wist ik niet. Tot vandaag. Ik ga naar school", zei hij. "Was je er gisteren ook al?" vroeg ik aan hem. Ja, omdat het niet meer hoeft, zijn alle leerlingen enthousiast. En als je een leraar niet leuk vindt, dan hoef je er niet meer naartoe. Fijn toch? Ik ga maar, anders ben ik te laat. Doe." - 38

"Ik vraag me weleens af of ik ook naar school zou gaan als het verplicht zou zijn. Nou ik denk het niet. Als iets moet dan word ik daar altijd een beetje ongelukkig van. Niet dat ik niet zou willen leren hoor, zeker niet. Ik vind leren juist leuk. Maar stel dat je daar zelf niks over te zeggen hebt? En dat er van alles moet op een dag en dat dat dan veel te snel voor mij zou gaan? Nee ik denk niet dat ik dat zou willen. Trouwens ik denk dat er dan ook geen juffen en meesters zouden zijn. Wie wil dan nog juf of meester zijn?" - 33

2. Vrijheid en leerrecht (ten op zichte van controle en leerplicht).

"Vandaag las ik dat de leerplicht wordt afgeschaft. Een oude wet uit de 20^e eeuw. Niet zo verwonderlijk eigenlijk. ... Hebben dieren van nature een instinct tot overleven, mensen hebben van nature een nieuwsgierigheid tot leven. Dit komt ook overduidelijk naar voren in de overleringsdrang van mensen. Dat is gewoon de natuurlijke behoefte tot leven. Laten we overigens hopen dat de leerplicht voor dieren wel blijft voortbestaan." - 15

"Vanaf mijn 16e tot aan mijn 25e heb ik voornamelijk gewerkt aan mijn persoonlijke ontwikkeling, door het doorlopen van diverse werk-studieprogramma's. Hierdoor heb ik mijzelf echt goed leren kennen, wie ben ik, wat wil ik etc. Tijdens deze werk-studiejaren heb ik bij heel veel verschillende bedrijven gewerkt en bij verschillende gezinnen gewoond, zowel in het binnen- als buitenland om levenservaring op te doen. Wat

een verschillende mensen heb ik allemaal ontmoet, ronduit geweldig!!.....Mijn grootste conclusie: "Hoe verschillend wij ook allemaal lijken, wij hebben uiteindelijk allemaal vergelijkbare wensen en verlangens in het leven." - 57

"Eigenlijk lijkt het me heerlijk als ik overal mijn werk zou kunnen doen. Mijn ouders blijven wel zeggen dat ik een opleiding moet afronden, zodat ik later meer kansen heb. Ik weet niet of ik dat wel nodig heb. Ik denk dat ik er zo ook wel kom. Als ik nieuwe dingen moet doen die ik leuk vind, leer ik snel. Ik maak me dan ook niet zo druk, daarnaast heb je tegenwoordig met de afschaffing van de leerplicht een leerbudget dat je je hele leven kunt gebruiken. Misschien dat ik dus dan later nog wel een studie ga doen, als ik het nodig heb of als ik weet wat ik echt heel leuk vind. Ik ben zo blij, voel me zo vrij, alsof de zon doorbreekt." - 56

"Gelukkig is ons team jaren geleden al omgegaan op een ander onderwijsmodel. Waarbij we juist uitgaan van vertrouwen, hoge verwachtingen en gelijkwaardigheid. We zagen hierdoor dat studenten gemotiveerder werden en zelfs langer op een dag met hun studie bezig waren dan gemiddeld. Bij uitvraag bij studenten bleek dat zij vooral het vertrouwen en het gezien worden als mens belangrijk vinden. Ook de ruimte om zelf hun eigen pad te bewandelen terwijl de eindtermen heel duidelijk beschreven staan geeft het de autonomie om het zelf te leren. Door onze manier van onderwijs en de afschaffing van de leerplicht zijn onze aanmeldingen met maar liefst 500% gestegen." - 51

"Vandaag 23 februari ben ik vroeg wakker, het is nog donker. Door het raam, dat op een kier staat hoor ik vogels fluiten en loopt mijn buurman al met de hond buiten. Het voelt alsof de lente eraan komt. Wat zal ik eens gaan doen? Ik kan bij de boer binnenlopen en samen met hem de koeien gaan verzorgen, hoewel Frits ook aangeboden heeft me wegwijs te maken in de keuken van het restaurant. Mijn laptop pingt, lees oefeningen van Britt, mogen volgende week worden gedaan. Wel handig dat lezen, kan ik al die recepten van Frits namaken. Voor het verzorgen van die koeien heb je dat gelukkig niet nodig. Hoewel, Kees wil natuurlijk wel weten hoeveel ze wegen en zoals ze voer en pillen nodig hebben. Maar nu heb ik nog geen zin om te lezen. Eerst maar eens even kijken of de playstation is opgeladen, even Eldenring versie 7 spelen. Ik wil mijn maat Frank wel voorblijven." - 25

Lesgeven is ook leuker als leren niet verplicht is. De kwaliteit van het onderwijs gaat omhoog als leren een recht is en geen plicht:

"Nu de leerplicht is afgeschaft hoef ik niet meer achter studenten aan die hier niet willen zijn, maar heb ik ruimte om echt onderwijs te maken dat past. Dit geeft mij zo'n gelukkig gevoel, waardoor ik iedere dag fluitend aan het werk ga. Het leven naar vakanties is helemaal over." - 51

"Vandaag heb ik dienst als docent. ... Ik heb er zin in, ik ben benieuwd waar ze mee komen, welke vragen ze hebben en hoe ze verder willen. Vroeger stond dit allemaal vast, heb ik wel eens gelezen; er was dan een rooster, iedereen ging elke dag naar school'... Had vast ook iets gezelligs, maar ik kan me er niet zoveel bij voorstellen. Nu heb ik een groepje van 15 jongeren die ik begeleid met hun eigen projecten. We leren een hoop van elkaar, soms denk ik wel: waarom word ik betaald en zij niet? 😊 Ik vind het bijzonder om te horen waar ze mee bezig zijn, wat hun vragen zijn en hoe ze denken. De snelheid waarmee ze bepaalde systemen leren kennen: prachtig! Ik ben er om hen te ondersteunen in het formuleren, focussen en kaderen van hun vragen. Ook om in de gaten te houden dat ze voortgang boeken op kernvaardigheden, zoals samenwerken, zichzelf onder woorden brengen etc." - 13

3. Een leven lang leren en Verbinding

"Vandaag had ik zo'n dag dat je denkt hè, echt?! Dat je echt tot een inzicht, een besef komt. Ik was in het bos. Zo'n dag dat je dat nodig hebt. Om weer bij jezelf te komen en gek genoeg ook juist van jezelf weer wat weg, omdat je in het bos weer gaat voelen wat je éigenlijk bent: een heel klein stukje, een stip in het grote geheel. ... Ik ben blij dat ik mag balansen in de natuur als ik dat nodig heb. Morgen mijmer ik verder. Weet nog niet wat mijn volgende stap wordt. Ik twijfel tussen eerst nog wat lezen in de bieb, of al de werkplaats

in. Denk dat ik ga overleggen met Bas. Heb het meeste zin in lezen... maar dat heb ik altijd, moet toch ook een keer beginnen met máken." - 08

"Samenwerken met mensen van diverse leeftijden en achtergrond is ook wel een dingetje. De een ligt je nu eenmaal beter dan de ander. Toch ben ik blij dat ik mijn bed uitgekomen ben want wat was het gaaf om te doen. Ik kan zo echt iets bijdragen. Iemand noemde het vandaag maatschappelijk winst. De locatie was uniek (normaal kom ik daar niet), het vraagstuk uitdagend en de tijd vloog om. Ik heb zulke leuke mensen leren kennen. Met een heb ik al een vervolgspraak om mij te helpen bij vullen van mijn talentenportfolio. Zo kom ik erachter wat ik leuk vind om te doen, en waar mijn talenten en interessegebieden samenvallen." - 55

"Vandaag werd ik wakker met mooie muziek, de buurman uit onze gemeenschap was zijn optreden van volgende week aan het oefenen voor de schapen. Mama had lekker versgeperste sap gemaakt. Nu zit ik aan tafel een stukje te schrijven, zo help ik mama met afdrogen van de afwas, ik mag zelfs de messen al doen als ik maar voorzichtig ben." - 44

"Vandaag, een mooie dag. De vogels fluiten, ik ben buiten, de zon schijnt en de koude winterwind heeft al een beetje plaats gemaakt voor lentegevoel. Ik loop over straat en zie een oude dame op een bankje zitten voor de winkel. Ze wacht op haar kleinzoon, die is haar boodschappen halen. Ik maak een praatje met haar. Ze was vroeger juffrouw, heeft veel mooie verhalen. Ze vertelt dat, toen de leerplicht nog bestond, iedereen grauw en grijs leek. Omdat er zoveel moest, zoveel last op ieders schouders lag. Ze vertelt dat ze de leerplicht toen als iets goeds zag, maar dat ze nu inziet dat er niet per se plicht hoeft te zijn om te leren. Ik moet aan haar woorden denken als ik verder wandel. Ik ken die leerplicht niet. Ik heb meegekregen om te willen leren, niet om te móeten leren. Gelukkig zit ik zo in elkaar, denk ik. Want niet iedereen zal het afschaffen van die plicht ten goede zijn gevallen. Maar ik heb geleerd om om me heen te kijken. Om te leren van gaan, doen, denken, willen, beleven. Ik heb geleerd dat meemaken, leren is. Dat vind ik mooi. Dat hoop ik die kleintjes van mij ook mee te geven." - 41

"Vandaag een heerlijke dag gehad. Ik ben, zoals elke doordeweekse dag, bij mijn opa en oma geweest voor lessen. Vandaag stond natuur op de agenda. We zijn samen naar de IJssel gegaan en hebben daar gekeken welke schelpdieren, vissen en insecten wij konden vinden. We hebben de volgende gevonden: brasem, voorn, winde, barbeel, snoek en zelfs een karper. Het was erg fijn om samen te doen." - 34

"Vandaag ben ik met mijn moeder naar het verzorgingstehuis gegaan. Samen met mijn moeder en andere vrijwilligers ben ik gaan wandelen met oma en andere opa s en oma s. We zijn naar eerst naar het bos gegaan en daarna nog even naar de kinderboerderij. Om 12:00 uur aten we bij het restaurant een pannenkoek. Ik heb oma toen geholpen bij het eten van haar pannenkoek. Dit vond ze heel fijn. Ze stak haar duim op. Daarna hebben we oma teruggebracht naar haar kamer. Thuis heb ik papa geholpen met het verzorgen van de moestuin. Ik heb de plantjes water gegeven en ik mocht de rijpe aardbeien plukken." - 24

"Weet je dagboek wat ook heel gek was vroeger? Leren was verplicht en dan ook nog eens in een school. Je moest dus naar een school om te leren. Heel raar. Ik ben zo blij dat wij overal kunnen leren en naar een leergemeenschap kunnen gaan om kennis op te doen, ons te laten begeleiden bij vaardigheden die we willen en kunnen ontwikkelen. Ik vind het fijn hoor dat er mensen zijn die mij willen leren wat zij al geleerd hebben. Ik moet er niet aan denken dat ik verplicht naar een plek moet waar iemand anders voor mij bepaald wat ik moet leren, hoe ik moet leren en hoe lang ik daarover mag doen. Ik ben blij dat ze van leerplicht een leerrecht hebben gemaakt en plekken hebben gefaciliteerd waar je naartoe kunt gaan. En weet je? Iedereen wil bij een groep horen, dus iedereen gaat naar zo n uitdagende plek toe." - 18

Toekomstbeeld van een kunstenaar

Het werk van fotografe **Noortje Haegens** resoneert met de kwetsbaarheid van de leerplicht zoals we die kennen. Vandaag de dag is deze vanzelfsprekend, maar in de verre toekomst is niets zeker. Spat de leerplicht als een zeepbel uit elkaar? Of blijft het dat grote goed dat we moeten zien te koesteren?

Foto uit de serie 'Voor even'.

www.noortjehaegens.com

ONDERWIJS IN DE TOEKOMST – *Tijdreis van mijn leven*

Je sliep – net als Doornroosje – 100 jaar en werd wakker in 2123. **Samen met 60 andere toekomst-scouts.** Wat heeft de tijdreis jou gebracht?

Maak een **collage** van jouw tijdreis, **wat heb je gezien, gevoeld, geleerd?**

TITEL

Toekomst verkennen (impressie)

WAT LEERDEN & ERVAARDEN WE 1: TOEKOMSTBEWUSTZIJN

WE ZIJN ALLEMAAL
TIJDREIZIGERS
OP ZOEK
NAAR EEN TOEKOMST

Loeje

De toekomst is maakbaar; verleden-heden-toekomst zijn verbonden; de toekomst is NU; je bent van invloed op de toekomst; besef van tijd; de rol van onderwijs en de leraar in het maken van de toekomst

VOLGENDE STAP

ALS JIJ DURFT
VOLGT DE TOEKOMST

Loeje

IK WERD
VANDAAG
GEGREPEN
DOOR EEN KANS

Loeje

WAT LEERDEN & ERVAARDEN WE 2:

VERANDERichtingen/VERANDERBEWUSTZIJN

We willen rust, ruimte, vrijheid in het onderwijs; we willen inclusie en solidariteit en sámen in het onderwijs; we vinden transitie écht nodig; een zee van rust en inspiratie om te ontdekken en te leren; onderwijs van presteren naar floreren

Humanity needs to make a choice. Will we travel down the route of disunity, or will we adopt the path of global solidarity?

WAT LEERDEN & ERVAARDEN WE 3: NAVIGEREN NAAR DE TOEKOMST

MISSIE VOL EMOTIES

Onvoorspelbaar, onvoorstelbaar?; inspirerend; leuk & spannend; helpend; hoopgevend; out of the box; heen en weer geslingerd; **SAMEN**; onbegrensde mogelijkheden; fantasie

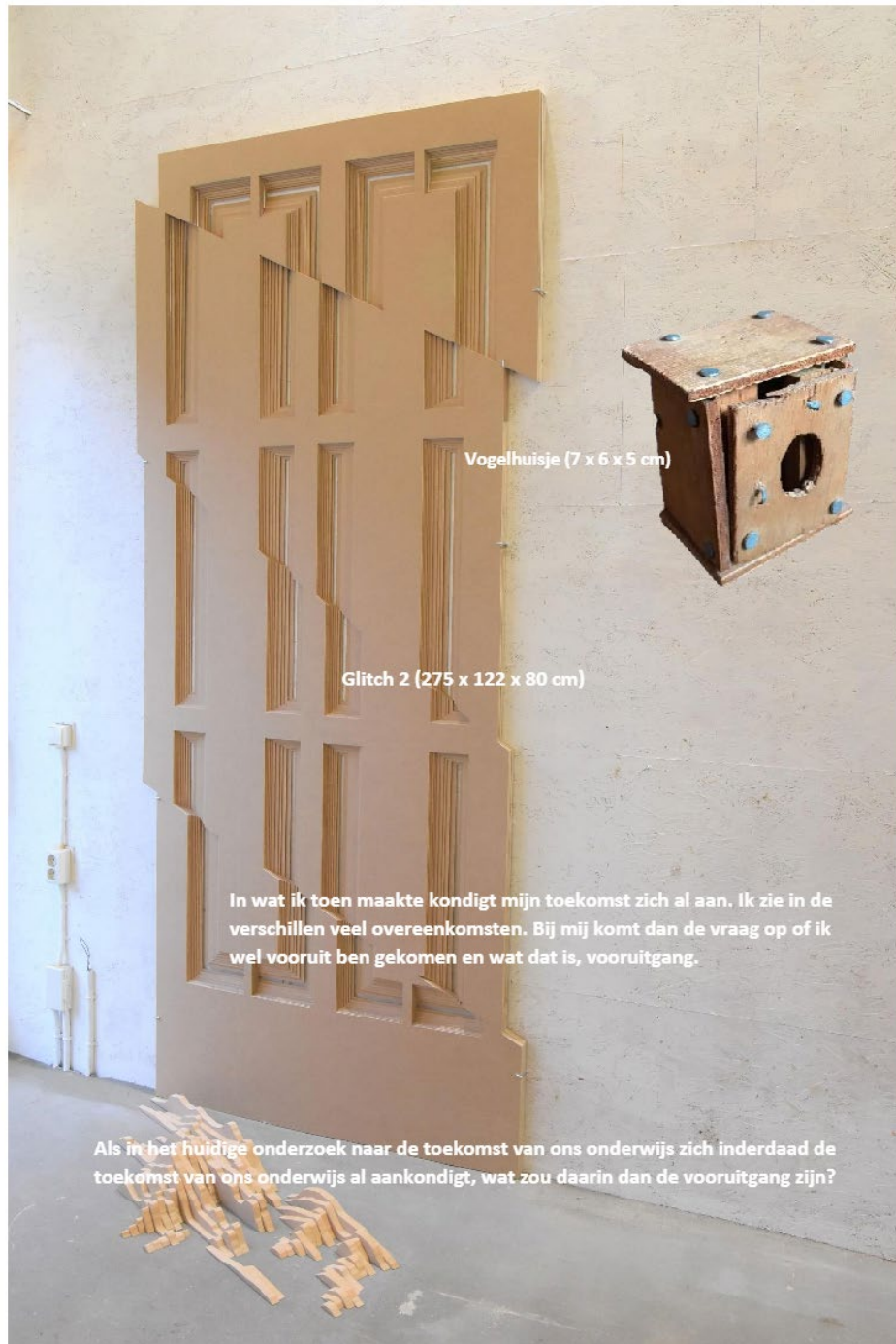
Het voelde alsof we samen aan iets bouwden, terwijl ik die anderen niet eens ken. Dat voelde magisch en misschien ook wel de toekomst. Bouwen aan een wicked problem, zonder te weten met wie je er precies aan bouwt.

De ruimte en vrijheid die we zelf willen/nodig hebben, wensen we voor leerlingen in het onderwijs

Toekomstbeeld van een kunstenaar (1 en 2)

Lotte Visser en **Jurgen Paus** hebben als onderwijsprofessionals deelgenomen aan de toekomstverkenning en presenteerden hun beleving van de tijdreis op het event:

Collage Jurgen Paus

www.jurgenpaus.nl; www.linkedin.com/in/jurgenpaus/

Collage Lotte Visser

Samenvattende conclusie

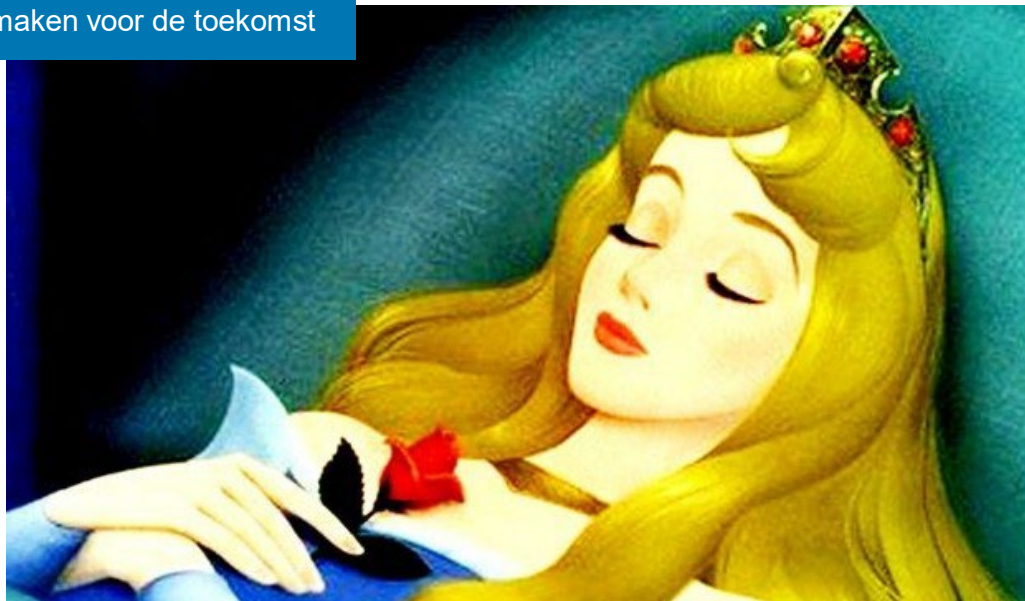
Waan van de dag

2

De waan van de dag is druk, het gaat altijd maar door: vernieuwen terwijl de winkel openblijft.

Ruimte maken voor de toekomst

4

Door toekomst verkennen ga je professionele ruimte ervaren en komt los van die waan van de dag.

Waarom zou je het doen, toekomstverkennen?

De huidige tijd

VOCA

Veranderlijk
Onzeker
Complex
Ambigu

Navigeren naar

Nieuwe oplossingen voor
taai/ongetemde problemen
Vroegtijdig signaleren
Anticiperen
Toekomst beïnvloeden
In actie komen (tijdig)

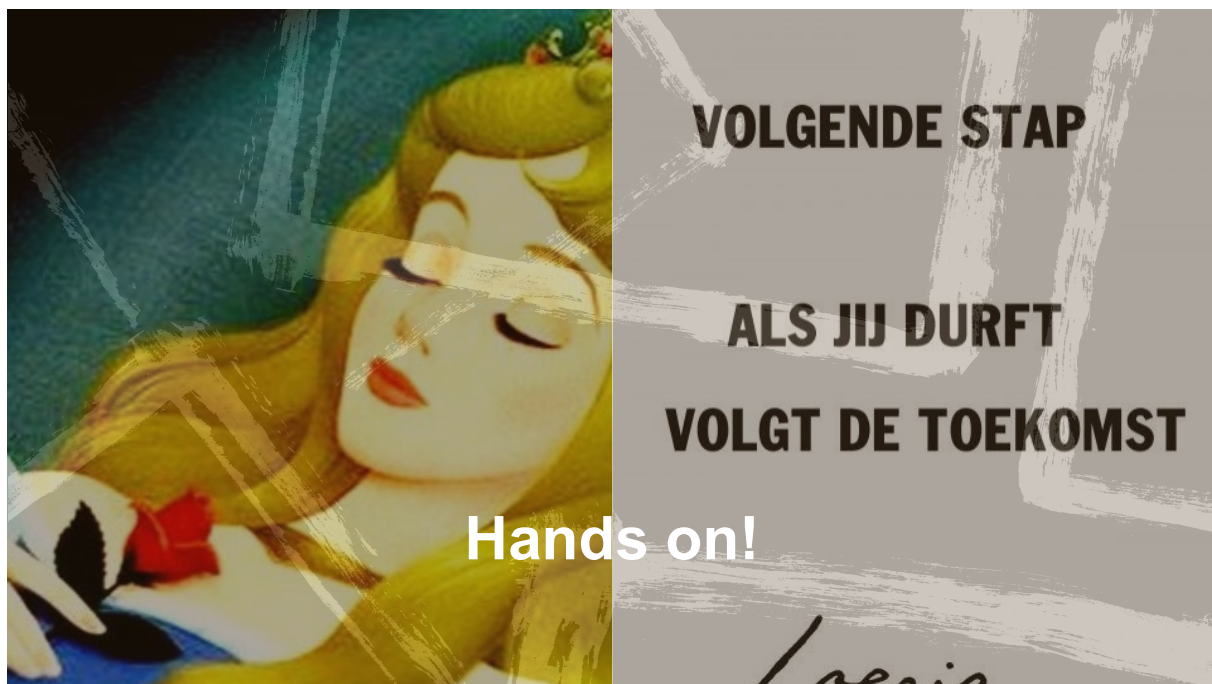
De toekomst

Minder werkdruk
Effectieve
onderwijsverandering
Werkplezier
Collegialiteit

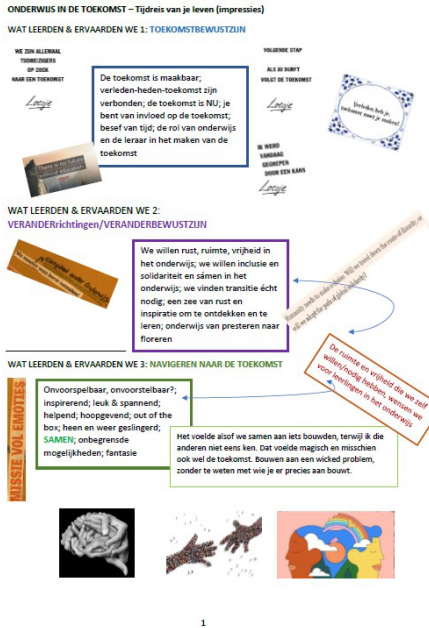
Okogbaa, 2017: een speciale rol voor lerarenopleidingen: “preparing the teacher to meet the challenges of a changing world”

Bron: Van Duijne & Van der Wel, 2019

Toekomst verkennen kan helpen grip te krijgen op waar het naartoe verandert.

We (ruim 50 onderwijsprofessionals) zijn het gaan doen en hebben ervaren dat het die professionele ruimte geeft om zelf en samen met andere professionals vanuit onze diepste drijfveren te navigeren naar het onderwijs van de toekomst dat we wensen.

Aan een elastiek in de tijd

Tijdreis van ons leven

De kern van het onderwijs dat we voor ons zien is SAMEN: waarom is het in het nu vaak zo'n solo-gebeuren? Samen is ook (echt) samen met leerlingen.

We wensen VRIJHEID en RUST en RUIMTE voor onszelf én voor de leerlingen.

TOEKOMSTBEWUSTZIJN: tijdsbesef; verbondenheid verleden-heden-toekomst

VERANDERBEWUSTZIJN: onderwijs is altijd in transitie (en dat willen we ook); optimisme

VERANDERBEREID / MAAKBAARHEIDSGELOOF: we hebben een rol in navigeren naar de toekomst

We ervaren dat we ons bevinden aan een elastiek in de tijd: we kunnen terugveren naar het verleden om het heden te begrijpen en vanuit het heden vooruitspringen naar de toekomst. Die toekomst begint vandaag, we zijn van invloed!

(Hoe) zou toekomst verkennen een (structurele) plaats moeten krijgen in het opleiden van leraren?

Ja, want het maakt leraren in opleiding / beginnende leraren **weerbaar voor continue onderwijsverandering** ?

Ja, want het draagt bij aan **collectieve betekenisgeving en prioritering** aan onderwijsveranderingen die zich aandienen of gewenst lijken ?

- Professionele ruimte: wat willen wij en waar gaan we de schouders onder zetten ?
- professionele ongehoorzaamheid : wat willen we niet en gaan we (nog) niet doen ?

Ja, maar hoe dan? Bijvoorbeeld **door**

- creatieve werkvormen die dialoog op gang brengen
- het leren koppelen van verleden – heden – toekomst : historische pedagogiek !
- koppelen aan beroepsidentiteitsvorming : hoe wil jij leraar zijn, wat voor leraar wil jij zijn ?

27

Alle leraren en andere onderwijsprofessionals zouden – van tijd tot tijd 😊 – de (verre) toekomst moeten verkennen: het voedt je toekomstbewustzijn en maakt adaptiever.

Maart 2024, Utrecht

**Dit onderzoek is (mede) gefinancierd door
het Nationaal Regieorgaan
Onderwijsonderzoek, dossiernummer
40.5.19810.024**